

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

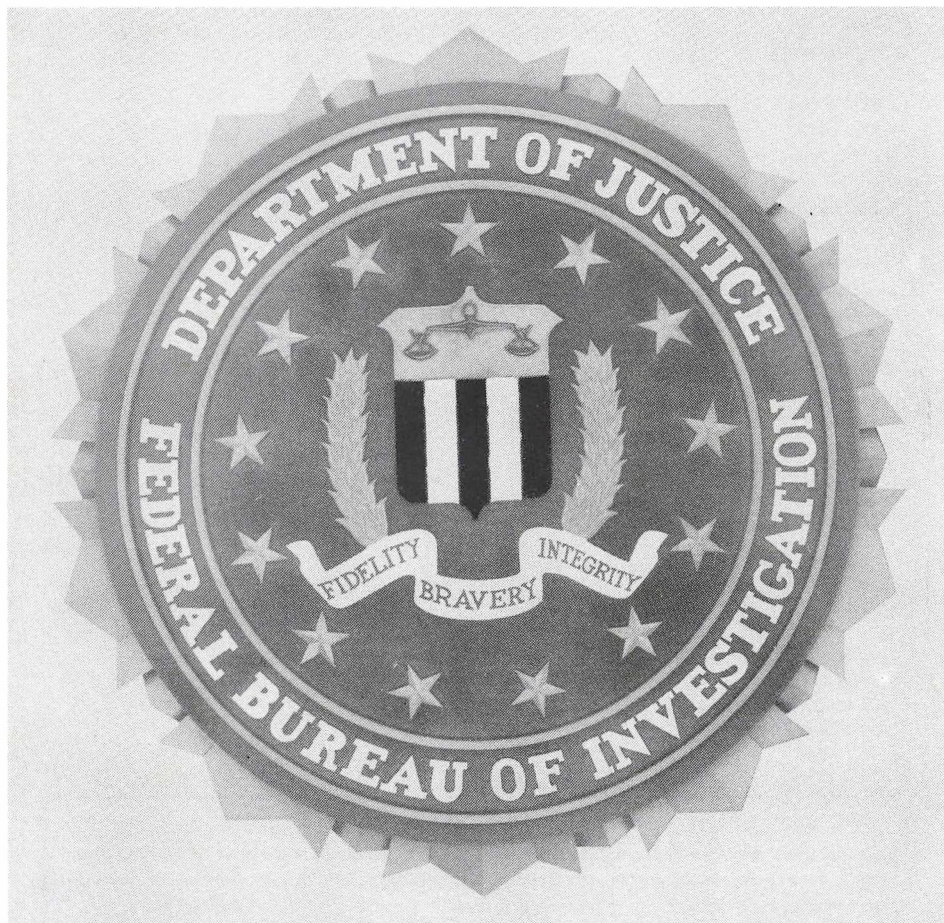
Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

1066 Tidsskrift for Historisk Forskning

25. årgang – nr. 3 september 1995

1066 Tidsskrift for Historisk Forskning

Adresse

Institut for Historie
Njalsgade 102
2300 København S
Giro 4 18 85 51

Ansvarshavende Redaktør:

Svend Honoré
Lundebjerggårdsvej 194, 2.tv.
2740 Skovlunde
Tlf: 4284-6414

Redaktion:

Mogens Bak-Hansen
Michael Bregnsbo
Pelle Larsen
Søren Mentz
Jørgen Mikkelsen
Hans-Micael Søndergaard
Steen Østergaard

Ekspedition:

Jørgen Mikkelsen
Haraldsgade 96, 4.tv.
2100 København Ø
Tlf: 3118-3853

Priser:

25. årgang:
Abonnement kr. 165,-
Løssalg pr. nr. kr. 50,-
Ældre årg. pr. nr. kr. 20,-

Alle henvendelser vedr. adresseændring o.l. bedes rettet direkte til postvæsenet.
Eftertryk tilladt i uddrag, forudsat tydelig kildeangivelse.
Layout: Hans-Micael Søndergaard
Sat med Gill Sans
Tryk: Kandrup Bogtrykkeri, København.
ISSN 0106-0627

25. årgang nr. 3

Regin Schmidt
FBI og politisk intolerance i USA:
The Red Scare 1919-1920 3

Stephen Turk Christensen
1400-tallets eurocentrisme
En skitse 13

Inge Christiansen & Ulla Schaltz
Transsylvanien
Et bidrag til historien om etniske grupper i Østeuropa 22

Specialer Odense 1994-95 31

Mogens Bak-Hansen
Kampen om historien III
De indre fjender(2) Bagsiden

Forside: FBI-segl: FBIs selvforståelse fremgår af det valgsprog organisationen fremstår under; "Loyalitet, integritet og tapperhed", Lovegrove & Orwig, The FBI, London, 1989.

1066 er et tidsskrift, der har til formål at formidle resultaterne af den historiske forskning i bredest mulig forstand. Dette gælder både Danmarks- og Verdenshistorie. Det søges gjort på en måde, der appellerer til både faghistorikere og andre historisk interessede. 1066 ser det som sin særlige opgave at viderebringe resultaterne af studenterspecialer og Ph.D.-afhandlinger. Redaktionen består af en uafhængig kreds af historikere med tilknytning til Institut for Historie, Københavns Universitet. Tidsskriftet udkommer fire gange årligt.

FBI og politisk intolerance i USA:

The Red Scare 1919-20.

Af cand. mag. Regin Schmidt, Institut for Historie, Københavns Universitet

USAs politiske historie i det 20. århundrede har været kendetegnet ved et åbenlyst paradoks: Mens det amerikanske politiske system på den ene side har været karakteriseret af demokratiske institutioner, en ofte nådesløs kritisk debat og en åbenhed, som overgår de fleste øvrige vestlige demokratier, så har på den anden side det amerikanske forbundspoliti, Federal Bureau of Investigation (FBI), i flere perioder fungeret som en intern politisk efterretnings-tjeneste, som ikke har ladet sig nøje med at overvåge og indsamle oplysninger om borgernes politiske og private aktiviteter, men også har udøvet en betydelig politisk indflydelse på forbundsregeringens indre sikkerhedspolitik. Amerikanske historikere har hovedsageligt beskæftiget sig med tiden efter reorganiseringen af det moderne FBI i 1930'erne og har primært fremstillet FBIs politiske aktivitet som en afvigelse fra USAs dominerende pluralistiske tradition, først og fremmest forårsaget af etableringen af *The National Security State* og det stærke præsidentembede under Den kolde Krig og ikke mindst af FBIs enevældige *Director* gennem næsten et halvt århundrede, J. Edgar Hoovers, grænseløse ambition og magtintriger.

Spørgsmålet er imidlertid om ikke forklaringen på FBIs politiske rolle skal søges dybere, i det politiske systems strukturer og funktion. For eksempel blev FBI oprettet så tidligt som i 1908, og det var involveret

i politisk overvågning og kontrol længe inden udbruddet af Den kolde Krig og inden Hoovers overtagelse af ledelsen i 1924. Det står også klart, at FBIs rolle ikke udelukkende kan forklares med behovet for at forsvare nationen mod mulige statsfjender som nazister og kommunister og at FBIs overvågning omfattede langt flere grupper og bevægelser.

Det synes derfor umiddelbart frugtbart at underkaste FBIs rolle i *The Red Scare*, USAs første nationale antikommunistiske klapjagt i 1919-20, en nærmere granskning. *The Red Scare* indvarslede på flere måder en ny tid i amerikansk politik. Det var i denne periode, at den antikommunistiske konsensus blev dannet og at den politiske overvågning systematiseredes og institutionaliseredes. En undersøgelse af oprindelsen til FBIs politiske rolle kan måske kaste nyt lys over årsagerne til dets vedvarende politiske indflydelse. I et videre perspektiv kan *The Red Scare* bruges som et case study til at belyse baggrunden for de gentagne udbrud af politisk intolerance, som har præget USA i det 20. århundrede. Specielt kan undersøgelsen bidrage til at afklare, om sådanne perioder er blevet udløst af en irrationel folkestemning eller af den politiske elite. Endelig har vi et exceptionelt værdifuldt kildemateriale til rådighed. Mens primære kilder om politisk overvågning og kontrol stort set er ikke-eksisterende eller stadig klassificeret, så har FBIs tidligste politiske arkivalier fra peri-

1. Artiklen er baseret på min Ph.D.-afhandling, *FBI and the Origins of Federal Political Surveillance, 1919-43*, som blev afleveret til bedømmelse ved Københavns Universitet i efteråret 1995. Afhandlingen er resultatet af et projekt gennemført som kandidatstipendiat samme sted, og et et-årigt studieophold som Visiting Researcher ved Georgetown University, Washington DC, finansieret gennem midler fra Fulbright Kommissionen og Knud Højgaards Fond.

uden 1908-22 været åbne uden restriktioner for forskningen i National Archives i Washington DC siden 1977. Dette materiale, som anslået omfatter 3 millioner sider og som kun i ringe grad er blevet benyttet i forskningen, tillader et sjældent uensureret indblik i den tidlige organisering af den permanente politiske overvågning.

Centraliseringen af den sociale og politiske kontrol

For at forstå baggrunden for FBIs politiske rolle må man se den i sammenhæng med den større samfundsmæssige udvikling i perioden 1890-1920, som almindeligvis betegnes den progressive periode. I disse år gennemgik det amerikanske samfund en moderniseringsproces, der var karakteriseret ved en udvikling fra uformelle, isolerede og selvforsynende enheder til nationale og centraliserede, bureaukratiske organisationer. Denne stræben efter effektivitet og rationalitet gjorde sig gældende både indenfor det økonomiske område, som i stigende grad blev domineret af de ekspanderende nationale koncerner og en voksende statslig regulering, og indenfor det politiske område.

For den økonomiske og politiske elite var de første årtier af dette århundrede en periode med stigende magt og velstand, men også en periode med usikkerhed og frygt for social uro og politiske omvæltninger. Den voldsomme og ofte ukontrollerede industrialisering, urbanisering og immigration efterlod sig i sit kølvand omfattende sociale problemer i form af "sweat shops", slumområder og store uassimilerede befolkningsgrupper fra Syd- og Østeuropa, som bar kimen i sig til sociale opstande og krav om revolutionære forandringer af den bestående orden. Selvom den radikale opposition stadig havde begrænset slagkraft og fandt sin største støtte hos de nye indvandrergrupper, så syntes den dog på fremmarch. The Socialist Party's præsidentkandidat, Eugene Debs', andel af stemmerne ti-dobledes således mellem 1900 og

1912, hvor han modtog næsten 1 million stemmer, og det syndikalistiske fagforbund The Industrial Workers of the World organiserede et stigende antal ufaglærte arbejdere og vandt flere voldsomme arbejdskonflikter og "free speech" kampagner i Vesten og Midtvesten i årene op til 1. verdenskrig. Efter krigen splittedes det reformistiske Socialist Party og to konkurrerende kommunistpartier opstod med et anslået samlet medlemstal på omkring 60.000. Samtidig viste et stadigt stigende antal sorte deres åbne utilfredshed med raceadskillelser. Alene under krigen forlod omkring 400.000 sorte det raceadskilte Syden til fordel for bedre muligheder i Norden, og en stemning af selvværd og stolthed, kendt som "the New Negro", bredte sig blandt de sorte.

Et resultat af denne usikre og ustabile situation var, hvad man kunne kalde for bureaukratiseringen eller statsliggørelsen af den sociale og politiske kontrol. Denne udvikling var stærkt påvirket af Frederick W. Taylor's ideer om "scientific management" af industrien. På samme måde som Taylor ville rationalisere og effektivisere produktionsprocesserne ved hjælp af videnskabelige metoder og professionelle eksperter, så ønskede fortalere for "social efficiency" at bruge de fremvoksende statslige bureaukratier, bemanded med træne og uvildige embedsmænd, der udførte deres opgaver ifølge faste regler og videnskabelige metoder, til at gennemtvinge og administrere en social harmoni vha. den permanente og kontinuerlige sociale og politiske kontrol. Således kan man sige, at etableringen af, hvad der er blevet kaldt "the Surveillance State" og dens regulering af politiske ideer og aktiviteter udgjorde en parallel til den liberale stats begyndende økonomiske regulering i de første årtier efter århundredskiftet.

I løbet af den progressive periode udmøntedes disse tanker i en systematisk organisering og centralisering af den politiske overvågning. Antiradikale propaganda- og opinionskampagner, som tidligere var blevet

Fig. 1 Hjernen i enhver effektiv sikkerhedstjeneste er arkivet. Under The Red Scare opbyggede FBI's Radical Division en samling på mere end 60.000 personakter og et centralindeks med henvisninger til 450.000 formodede radikale personer, organisationer, aviser og begivenheder; indekset indeholdt et resumé af personakterne og muliggjorde derved en hurtig adgang til de væsentligste oplysninger, en slags tidlig forløber for vore dages databaser. Senere under Den Kolde Krig udbyggede FBI sit arkiv med yderligere 930.000 politiske personsager. Billedet viser FBI's fingeraftrykssamling. (Kilde: Richard Lovegrove & Tom Orwig: The FBI, London, 1989, s. 41).

organiseret af lokale arbejdsgivere og konservative kræfter, blev nu i stigende grad anført af lokalstatslige og føderale politiske undersøgelseskomitéer. For eksempel oprettede senatet med den såkaldte Overman komité i 1918-19 den første af en lang række kongresudvalg, hvis funktion var

at afdække og publicere "uamerikanske" aktiviteter, og New Yorks lovgivende forsamling etablerede den berømte Lusk komité, som vandt stor opmærksomhed ved at foretage razziaer og høringer mod delstatens radikale bevægelse. En anden og mere direkte kontrolfunktion som overvåg-

ning og registrering, der før var blevet varetaget af arbejdsgivernes privatdetektivbureauer og patriotiske organisationer, blev også i stigende grad overtaget af statslige politi- og efterretningstjenester. I den progressive periode oprettede de fleste større byers politistyrker særlige politiske afdelinger, de såkaldte "Red Squads", der ofte var finansieret af erhvervslivet og blev benyttet til at bryde strejker. På det føderale plan var et helt netværk af sikkerhedsorganer på den ene eller anden måde involveret i politisk overvågning: Justitsministeriets FBI, finansministeriets Secret Service, hærens Military Intelligence Division og flådens Office of Naval Intelligence holdt alle et åbent øje med radikale grupper og tilløb til social uro; Bureau of Translations and Radical Publications under Post Office Department analyserede den radikale presse; udenrigsministeriets Division of Eastern European Affairs indsamlede oplysninger om radikale gruppers udenlandske forbindelser; og arbejdsministeriets Bureau of Immigration efterforskede immigranternes politiske aktiviteter og dets Bureau of Naturalization var involveret i en føderal amerikanseringskampagne af de nye indvandrere. Således var bureaukratiseringen og centraliseringen af den politiske kontrol udtryk for ønsket om at gøre overvågningen mere effektiv og permanent.

Sikkerhedsexperternes enevælde

Samtidig skabte etableringen af dette interne sikkerhedsbureaukrati en ny magtfaktor i det politiske system, en ny klasse af ambitiøse og stræbsomme *internal security officials*. Dette netværk af underordnede sikkerhedsbureaukrater var af flere grunde i stand til at udøve en betydelig politisk indflydelse og effektivt påvirke den offentlige opinion.

For det første havde bureaukratiet betydelige ressourcer og var i sagens natur i stand til at hellige al sin opmærksomhed til sikkerhedsmæssige problemer, i modsætning til andre politiske aktører, som også havde andre spørgsmål at tage stilling til.

Således etablerede FBI i august 1919 en særlig afdeling, Radical Division (i 1920 omdøbt til General Intelligence Division), som udelukkede beskæftigede sig med indsamling og analyse af oplysninger om politiske aktiviteter. For det andet havde sikkerhedsbureaukraterne noget nær et informationsmonopol angående radikale aktiviteter. Kun embedsmændene i Washington havde fuldt kendskab til de ofte svært tilgængelige informationer i form af fremmedsprogede publikationer, løbesedler, partiprogrammer, referater af taler og møder og overvågningsrapporter vedrørende de yderligtgående og ofte sekteriske grupper. Således kunne Radical Division underbygge sine vurderinger om den revolutionære fare ved at henvise til, at den byggede på afdelingens læsning af 625 aviser, 60.000 personsager og dets kartotek med oplysninger om ikke mindre end 450.000 radikale personer, organisationer og aktiviteter. For det tredje kunne bureaukratiet legitimere sine tiltag med, at embedsmændene var professionelle, upolitiske og uvildige eksperter, som i modsætning til pressen, politikerne og interesseorganisationerne ikke forfulgte snævre interesser, men varetog den almene interesse.

I virkeligheden var også embedsmændene motiveret af deres egne ideologiske og institutionelle interesser. Et betydeligt antal af FBIs administratorer og agenter havde en juridisk baggrund, som traditionelt var en konservativ profession, og adskillige af justitsministeriets øverste embedsmænd, som førte tilsyn med de politiske undersøgelser, havde gjort karriere som sagførere for de store selskaber. Det kan ikke undre, at denne embedsstand så med fjendtlighed på radikale bevægelser og følte sig forpligtet til at forsvare status quo. Den ideologi, som i overvejende grad farvede embedsmændenes tænkning og styrede deres handlemåde, kan karakteriseres som personificeringen af den sociale uro. Den byggede kort fortalt på den antagelse, at det amerikanske samfund i det store og hele var noget nær et utopia, og at det bød på ubegrænsede sociale og

økonomiske muligheder for dem, som var villige til at yde en indsats. Hvis det store flertal af befolkningen således havde gode materielle kår, var tilfredse med forholdene og loyale overfor staten, så måtte social uro og protest nødvendigvis være forårsaget af individuelle agitatorer, hvis aktivitet var understøttet af velstillede og forvirrede intellektuelle og den tids kystbanesocialister, de såkaldte "parlor bolsheviks", og som vha. ondsindet og undergravende propaganda såede tvivl og vildledte de ellers tilfredse borgere. Sikkerhedsbureaukaternes løsningsforslag fulgte så automatisk: I stedet for omfattende og bekostelige sociale reformer, som alligevel ikke stillede en snarlig lindring i udsigt, så skulle man identificere og neutralisere uromagerne, hvorefter samfundet atter ville vende tilbage til rolige forhold - et løsningsforslag som selvsagt måtte virke tiltrækkende på den politiske ledelse.

Embedsmændene i de nye sikkerhedsorganer havde i 1919 også mere konkrete, institutionelle interesser i en antiradikal kampagne. For eksempel var FBIs budget under 1. verdenskrig vokset eksplosivt fra 485.000\$ i finansåret 1916 til 2.350.000\$ i finansåret 1919. Samtidig havde det fået til opgave at opretholde den indre sikkerhed gennem de drastiske Espionage Acts fra 1917 og 1918, som reelt forbød kritik af USAs krigsdeltagelse og opfordringer til at modsætte sig den almene værnepligt. Med krigsafslutningen i november 1918 stod FBI derfor overfor udsigten til at miste sine betydelige sikkerhedsbeføjelser og sine store bevillinger og blive reduceret til sin oprindelige lidet glamorøse rolle som håndhæver af bank- og antitrustlovgivningen. Man kan sige, at FBI bidrog til at skabe *the Red Scare* af ideologiske grunde og for at skabe sig en permanent sikkerhedsrolle.

The Red Scare: Elitens revolte

Det har hidtil været den almindelige antagelse blandt historikerne, at *the Red Scare* blev uløst af en hysterisk folkestemning, som

pressede myndighederne til at undertrykke formodede revolutionære elementer. Men flere forhold tyder på, at initiativet blev taget af en kombination af økonomiske, partipolitiske og bureaukratiske interesser. En vigtig igangsætter af heksejagten var forretningslivet, støttet af dets konservative allierede indenfor pressen, delstatsmyndighederne og de patriotiske organisationer, som anvendte en ekstrem antikommunistisk retorik til at miskreditere fagforeningerne og afvikle de statslige reguleringer af økonomien. En anden faktor bag skabelsen af den intolerante stemning var de to store partiers gensidige mistænkeliggørelse i den politiske magtkamp i Washington. Mens republikanerne beskyldte Wilson-administrationen for at nære radikale sympatier og at være tilhænger af en farlig internationalisme med sit forslag om Folkeforbundet, så svarede demokraterne igen med at anklage kritikerne for at være illoyale og advarede mod faren for politisk uro og anarki, hvis forslaget skulle blive forkastet. Samtidig så flere bureaukratier en mulighed i *the Red Scare* til at fremme sine politiske og institutionelle interesser. Således fremlagde udenrigsministeriet flere rapporter om bolshevikkernes undergravende aktivitet i USA som begrundelse for sin modstand mod anerkendelsen af det sovjetiske styre, og de civile og militære sikkerhedsorganer advarede mod den revolutionære fare og pressede på for at få intensiveret overvågningen. I det følgende vil der blive fokuseret på FBIs rolle i skabelsen og gennemførelsen af *the Red Scare*.

Konstruktionen af den revolutionære fare

I det første halve år efter våbenstilstanden den 11. november 1918 deltog FBI sammen med andre føderale sikkerhedsorganer i en kampagne med det formål at overbevise opinionen om, at det bolsjevistiske regime i Rusland udgjorde en akut trussel mod den vestlige civilisation og at en revolutionær opstand i Amerika var umiddelbart forestå-

ende, hvis ikke der blev grebet effektivt ind. Allerede inden krigsafslutningen, efter at bolsjevikkerne havde indgået separatfreden med Tyskland i Brest-Litovsk, havde den statslige amerikanske propagandakomité, the Committee on Public Information, offentliggjort en række særdeles tvivlsomme dokumenter, de såkaldte "Sisson documents". Disse var blevet smuglet ud af Rusland og beviste angiveligt, at den russiske revolution i virkeligheden var organiseret og finansieret af Tyskland med det formål at få Rusland til at trække sig ud af krigen. Dokumenterne var efter alt at dømme falsknerier, men ved at publicere dem gav komitéen i realiteten teorien om, at bolsjevikkerne blot var brikker i en større tysk sammensværgelse, officiel støtte og gjorde det muligt at overføre krigens tyskerhad til bolsjevikkerne.

I de første måneder af 1919 viderebragte aviserne gentagne gange udsagn fra unavn-givne embedsmænd, som advarede mod den stigende revolutionære agitation i USA og som lod vide, at sikkerhedstjenesternes undersøgelser havde godtgjort, at den var finansieret af midler fra Rusland. FBIs arkiv viser, at de føderale agenter arbejdede tæt sammen med senatets Overman komité, som undersøgte bolsjevikisk propagandaaktivitet i USA, og at embedsmænd og private antikommunister anvendte komitéens offentlige høringer som en platform til at fremstille det bolsjevistiske styre som et sandt rædselsregime uden lige i historien og at advare mod lignende tilstande i USA. FBIs indflydelse på komitéens arbejde var så stort, at dens agenter deltog i komitéens interne drøftelser og bistod med at udarbejde den afsluttende betænkning, som bl.a. foreslog indførelse af statslig kontrol med pressen, registrering af politiske organisationer og kriminalisering af opfordringer til oprør.

Den 2. juni 1919 eksploderede ni bomber samtidigt i flere storbyer, åbenbart alle rettet mod repræsentanter for statsmagtens sikkerhedsstruktur; en af bomberne ødelagde justitsminister A. Mitchell Palmers

hus i Washington DC. Selvom FBI og ledende folk i Wilson-administrationen mistænkte en lille gruppe italienske anarkister for at stå bag som hævn for forfølgelsen af anarkister under krigen, så udnyttede de bevidst attentaterne til at oppiske en antiradikal stemning og vinde støtte til en intensiveret politisk kontrol. Justitsminister Palmer advarede gentagne gange kongressen om, at hans agenter havde modtaget troværdige oplysninger om, at de radikale kræfter planlagde et kupforsøg mod staten, "a proposition to rise up and destroy the Government at one fell swoop", på en bestemt dato i den nærmeste fremtid. Vicejustitsminister Francis Garvan antydede stærkt, at denne dato var den 4. juli, USAs uafhængighedsdag, og FBI-chefen William Flynn slog fast, at bomberne var led i en revolutionær sammensværgelse, udført af bolsjevikkerne og finansieret af tyskerne. Der findes intet i hverken justitsministeriets offentliggjorte materiale eller i FBIs fortrolige arkiver, bortset fra den sædvanlige radikale retorik og udokumenterede rygter, som konkret kunne underbygge disse påstande, men takket være den systematiske skræmmekampagne lykkedes det regeringen at overtale en ellers modvillig kongres til at give FBI en ekstrabevilling på ialt 1.125.000\$ til at bekæmpe den revolutionære fare.

Fig. 2 (Modstående side) Special Agent C.W.Hughes' rapport vedrørende informanten H-71's indberetning om det syndikalistiske fagforbund Industrial Workers of the Worlds's aktiviteter i Salt Lake City. FBIs netværk af angivere var dets vigtigste middel til at holde øje med radikale politiske aktiviteter og flere af dets dygtigste angivere havde held til at infiltrere den øverste ledelse af de kommunistiske partier, anarkistiske grupper og strejkekomitéer. FBIs brug af angivere var imidlertid også medvirkende til, at myndighederne overvurderede den revolutionære fare, idet angiverne ofte overdrev de radikales indflydelse for at sikre deres egne stillinger. (Record Group 65, National Archives, Washington DC.).

Attention Mr. Hoover - 2.

REPORT MADE AT: Salt Lake City, Utah	E: Jan. 3, 1922	PERIOD FOR WHICH MADE: Jan. 3, 1922	REPORT MADE BY: C. W. HUGHES.
---	--------------------	--	----------------------------------

TITLE AND CHARACTER OF CASE:

I.W.W. SITUATION

Salt Lake City District

61-147
 DIVISION 8
 ALL INFORMATION CONTAINED
 HEREIN IS UNCLASSIFIED
 DATE 8-22-83 BY 367

FACTS DEVELOPED: At Salt Lake:

Informant H-71 reports that a meeting of subject organization was held at 2: P.M. December 29th, at their hall. Considerable discussion occurred at this meeting concerning the Friends of Soviet Russia, the majority of those present expressing the opinion that if something is not done to break up the Friends of Soviet Russia organization, it will eventually absorb the I.W.W. O. J. JACKSON, former Secretary of the Salt Lake Branch is to be sent as a traveling delegate to the Quartz camps throughout the State as soon as his credentials arrive. At the present time there is no traveling delegate in the camps at Park City, Utah, and only one at Eureka, Utah. His name is Demis Grogan. Every effort is to be made to be ready to organize the various camps as it is expected they will be opened in the spring. Minutes of the last meeting of the Portland, Oregon branch have been received here and the following resolution passed at Portland, was concurred in by the meeting here. This resolution reads about as follows: "Resolved that in the future no member who is known to be a member of the Communist Party shall be elected to office or be allowed to serve on any committee for the I.W.W. S. A. DARNLEY, who recently arrived from Rock Springs, Wyoming, reported verbally to the meeting that prospects were very bright for I.W.W.'s at that place.

Following is the yearly financial report of the M.M.W.I.U.No. 210 and the C.M.W.I.U.No. 22, I.W.W., comparing years 1921 with 1920.

Receipts

	1920	1921
Initiations #210 and #220	7248.00	4180.00
Regular Dues	32417.00	22919.00

REFERENCE:	COPIES OF THIS REPORT FURNISHED TO: Washington 2; Butte 1; Chicago 1; SanFran 1; Los Angeles 1; Seattle 1; file 1.
------------	---

FBI og det lokale Red Scare

FBI's interne papirer dokumenterer også, at det ofte var de føderale agenter, som var den udfarende kraft i skabelsen af *the Red Scare* på det lokale plan. FBI havde allerede under krigen etableret et gensidigt samarbejde med de patriotiske organisationer, som var finansieret af erhvervslivet for at holde øje med undergravende kræfter. Det fungerede på den måde, at patrioterne lobbiede embedsmændene til at slå mere effektivt ned på radikale aktiviteter, mens FBI anvendte disse private "red-hunters" til at indsamle oplysninger om lovlige politiske aktiviteter og gav dem adgang til sine fortrolige arkiver for at sprede antiradikal propaganda. I enkelte tilfælde gik FBI endda så vidt, at de opmuntrede patrioterne til at tage loven i egen hånd og med vold stoppe venstreorienterede aktiviteter. Samtidig sørgede FBI for at beskytte sine allierede ved at se gennem fingrene med deres politiske voldshandlinger og med stor nidkærhed at undersøge og chikanere rivaliserende interesseorganisationer.

FBI udøvede på lignende vis en betydelig indflydelse på de lokale myndigheders handlinger. Det har ofte været fremført, at delstatsmyndighedernes ofte summariske klapjagt på anderledestænkende i disse år var fremprovokeret af den intolerante lokalbefolkning, men FBI-arkivet godtgør, at de føderale agenter i flere tilfælde bistod lokalpolitikere med at udarbejde love, som forbød tilskyndelse til voldelig omvæltning af staten. Det forklarer den store ensartethed i formuleringen af disse love. Det var desuden ofte FBI, som tog initiativet til at rejse lokale sager imod radikale. Ikke sjældent måtte agenterne fra Washington lægge et betydeligt pres på de lokale anklagere for at få rejst sigtelser; at dømme ud fra justitsministeriets egne tal tog FBI initiativ til op mod halvdelen af de 300 politiske sager, der førte til domfældelse under *the Red Scare*. FBI havde også tætte forbindelser til lokale politiske kontrolorganer som New Yorks Lusk komité og politiets "Red Squads", som fungerede som en slags forlænget arm for

FBI ved at foretage razziaer og indsamle oplysninger. Man kan således sige, at FBI stod bag ihvertfald en vis del af de lokale manifestationer af det antikommunistiske hysteri, og at det anvendte sit netværk af allierede private organisationer og lokale ordenshåndhævere til at spille en national politisk rolle udover, hvad dets ressourcer umiddelbart gav det muligheder for.

Inddæmningen af det sociale oprør

I løbet af sommeren og efteråret 1919 kulminerede flere af de sociale konflikter, som havde ulmet længe. Den voksende racemodsætning, som havde sin baggrund i den sorte befolknings krav om lige rettigheder og i de hvides ofte voldelige forsøg på at opretholde det racemæssige hierarki, brød ud i lys lue i en række særligt brutale raceoptøjer, som efterlod 120 døde. Samtidig udløste fagforeningernes krav om retten til kollektiv forhandling og arbejdsgivernes lige så faste beslutning om ikke at anerkende dem en sand strejkebølge. Den omfattede en fjerdedel af arbejdsstyrken, og den toppede med de nationale kul- og stålstrejker, som truede med at lamme industrien.

I denne ustabile situation var det FBI's funktion at forsvare den eksisterende racemæssige og økonomiske orden. FBI etablerede et tæt samarbejde og udvekslede oplysninger med den hvide elite i Syden og med arbejdsgiverne og konservative fagforeninger under American Federation of Labor, som udnyttede lejligheden til at udrense radikale fagforeningsaktivister. De føderale agenter infiltrerede de centrale strejkekomitéer og sorte borgerretsgrupper og holdt regeringen underrettet om deres aktiviteter. Selvom FBI kun fandt få tegn på radikale aktiviteter, så benyttede embedsmændene den oppiskede stemning til gennem pressen og i rapporter til kongressen at anklage yderligtgående kræfter for at stå bag den sociale uro. Ifølge FBI var det den sorte radikale presse, som havde opmuntret til raceoptøjerne, og det var syndikalistiske og kommunistiske agenter, som havde infiltreret fagforeningerne og ophidset arbej-

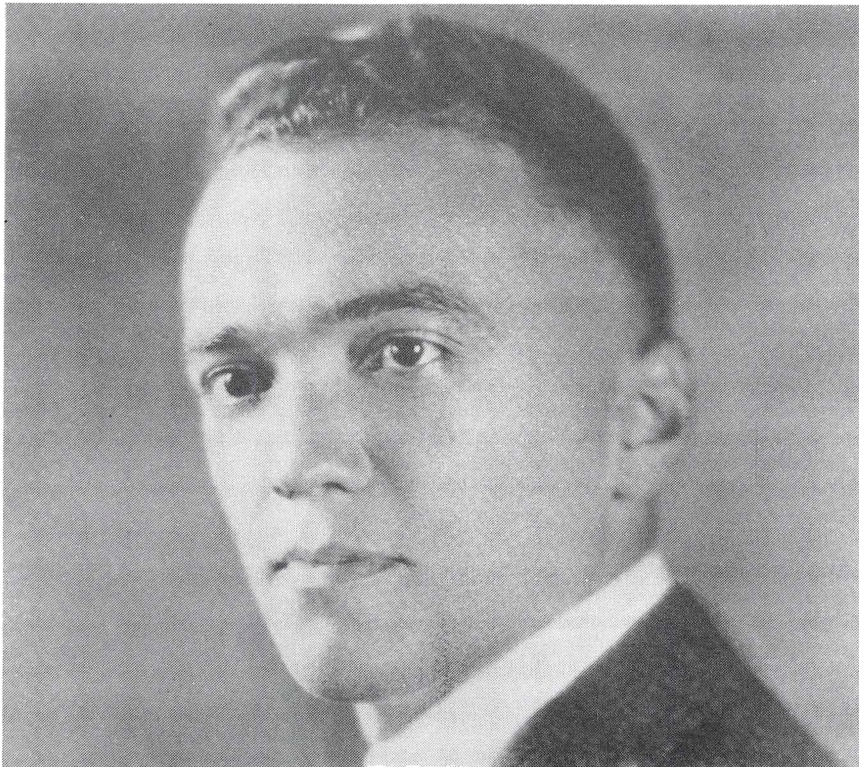

Fig. 3 Lederen af FBIs Radical Division og organisatoren af den moderne politiske overvågning i USA, J. Edgar Hoover. Hoover var født i 1895 og efter at have været beskæftiget i Justitsministeriet med at registrere "alien enemies" under 1. Verdenskrig blev han i 1919 udnævnt til Special Assistant under Justitsminister A. Mitchell Palmer. Som sådan etablerede han FBIs særlige politiske afdeling og ledede massearrestationerne og deportationerne af anarkister og kommunister i 1919 og 1920. I 1924 udnævntes han til FBI Director. En stilling han beholdt til sin død i 1972. Han gjorde FBI til en magtfuld statsinstitution gennem dets højt publicerede krig mod forbryderverdenen i 1930'erne og kommunismen i 1950'erne. Hoover nød stor anseelse i Det Hvide Hus og i Kongressen og er ofte blevet kaldt den mest magtfulde ikke-valgte embedsmand i USAs historie. (Foto fra Lovegrove & Orwig, 1989, s.29).

derne til at stille urimelige krav. Derved kan man sige, at FBI bortledte opmærksomheden fra de grundlæggende sociale årsager til uroen, bidrog til at spænde ben for nødvendige reformer som antilynchingsforslag og statslig anerkendelse af den kollektive forhandlingsret og mistænkeliggjorde selv moderate reformkræfter som undergravende elementer. I sidste ende gjorde FBI de sociale problemer til et sikkerhedsmæssigt

spørgsmål, som primært skulle løses ved øget overvågning og kontrol.

Uddrivelsen af de radikale ideer

FBIs indsats for at rense ud i det amerikanske politiske liv og stabilisere den eksisterende orden kulminerede i en række landsomfattende razziaer, de såkaldte "Palmer raids", i vinteren 1919-20. Op mod 10.000 formodede anarkister og kommuni-

ster blev arresteret og flere hundrede radikale uden amerikansk stasborgerskab blev deporteret. Dette forsøg på bogstaveligt talt at fordrive radikale tanker fra USAs politiske kultur var først og fremmest resultatet af det konstante pres fra den føderale sikkerhedsstruktur. Embedsmændene i FBI og Bureau of Immigration havde allerede under krigen gjort de første forberedelser til deportationerne, og det lykkedes FBI i løbet af 1919, takket være sine større ressourcer og opbakning fra justitsministeriet og konservative kræfter, at overtage den reelle kontrol med deportationsprocessen, som ellers blev administreret af det traditionelt mere liberale og tolerante arbejdsministerium.

Det var således FBIs ideologiske og institutionelle motiver, som var den egentlige drivkraft bag "Palmer raids'ene". Foruden det umiddelbare ønske om at ødelægge de anarkistiske og kommunistiske bevægelser og intimidere radikale sympatisører i almindelighed til tavshed, så iværksatte FBI i forbindelse med razziaerne og deportationerne en systematisk skræmmekampagne i pressen. Den havde til formål at skabe folkelig og politisk opbakning bag en føderal lov imod tilskyndelse til voldelig omvæltning af staten. Dette ville i realiteten kriminalisere socialistisk og revolutionær agitation og institutionalisere FBIs overvågning. Strategien gav imidlertid bagslag. De ofte hårdhændede og vilkårlige arrestationer og forhør rejste kritik, som blokerede for vedtagelsen af forslaget. FBI måtte vente til 1940, hvor udsigten til en ny krig fik kongressen til at vedtage the Smith Act, som blev benyttet til at sende lederne af det amerikanske kommunistparti i fængsel under Den kolde Krig.

The Red Scare, som FBI havde så stor en del i, fik stor indflydelse på udviklingen af USAs indenrigspolitik i de kommende årtier. De amerikanske kommunistpartier blev næsten ødelagt og tvunget til at gå under jorden, hvilket gav dem et image som små, kriminelle sammensværgelser, der stod udenfor den almindelige politiske kultur.

Fagforeningerne blev effektivt miskrediterede som uamerikanske og led nederlag i de fleste større arbejdskonflikter; ikke før 1930erne nåede de op på den styrke, de havde inden 1919, og blev anerkendt af regeringen. Den sorte befolkning måtte vente indtil 1950erne og 1960erne med at opnå lige rettigheder. Mindst lige så vigtigt var det, at *the Red Scare* medførte en ny, permanent dimension i amerikansk politik: Den centraliserede og institutionaliserede overvågning og kontrol af sociale protestbevægelser og radikale aktiviteter. Dermed har eksistensen af, hvad der er blevet kaldt for overvågningsstaten, sine rødder i etableringen af den moderne, bureaukratiske statsmagt i de første årtier af det 20. århundrede.

Regin Schmidt

Litteratur:

Offentliggjorte dele af FBIs arkiv findes i Record Group 65, National Archives, Washington DC; J. Edgar Hoover FBI Building, Washington DC; og Marquette University Archive, Milwaukee, Wisconsin. FBIs aktiviteter er også beskrevet i Justitsministeriets *Annual Reports of the Attorney General* og i diverse kongreshøringer. For en generel historisk fremstilling af forbundsregeringens interne efterretningstjenester, se Frank Donner: *The Age of Surveillance. The Aims and Methods of America's Political Intelligence System* (New York, 1980). James L. Gibson har i *Political Intolerance and Political Repression During the McCarthy Red Scare* (American Political Science Review, Vol. 82, No. 2, June 1988, 511-529) argumenteret for, at politisk intolerance udgår fra eliten. Robert H. Wiebe har i *The Search for Order 1877-1920* (New York, 1967) beskrevet den bureaukratiske organisering i den progressive periode, og forbundsregeringens antiradikale politik er analyseret i William Preston Jr.: *Aliens and Dissenters: Federal Suppression of Radicals, 1903-1933* (Cambridge, Mass., 1963). Eugene Lewis har i *Public Entrepreneurship. Toward a Theory of Bureaucratic Political Power* (Bloomington, 1980) argumenteret for, at det moderne statsbureaukrati udøver en betydelig og ofte skjult politisk indflydelse. Endelig har Paul L. Murphy i *Sources and Nature of Intolerance in the 1920s* (The Journal of American History, Vol. LI, No. 1, June 1964, 60-76) påvist, at der omkring *the Red Scare* opstod en permanent dimension i den antiradikale bevægelse i form af statslige og private organisationer, og de bureaukratiske interesser bag den antiradikale politik er behandlet af Michal R. Belknap i *The Mechanics of Repression: J. Edgar Hoover, the Bureau of Investigation and the Radicals 1917-1925* (Crime and Social Justice, Vol. 7, Spring-Summer 1977, 49-58).

1400-tallets eurocentrisme

En skitse.

Af Stephen Turk Christensen, lektorvikar, Ph.D., Roskilde Universitetscenter.

Europa - Et trylleord?

Oprindeligt havde jeg valgt titlen "Europa versus universalmagten: vor senmiddelalderlige arv?".¹ Titlen endte således med et spørgsmålstegn. Men jeg er ikke utilfreds med at det blev væk undervejs. Det er ikke vanskeligt at vise, at modsætningen Europa - Universalmagt har været et vigtigt begrebsmæssigt redskab under politiske kriser og konfrontationer i det sidste halve årtusinde. For et årti siden var modstillingen af disse begreber i centrum af den Europaidé, der fremførtes i det tidligere Sovjetunionen. Mikhail Gorbachev lancerede begrebet "vort fælles, europæiske hjem" i et forsøg på at redde det enorme, men stagnerede Sovjetiske Imperium gennem en kontrolleret vestliggørelse. Gorbachev håbede på en kommunistisk renaissance ved at tillade åbenhed og kritik overalt i samfundet.² Den proces, som han påbegyndte, endte i afskaffelsen af den moderne verdens største stat. Den er blevet erstattet af et multipolært politisk system, der på mange måder minder om den politiske geografi, der fandtes på det europæiske kontinent - vest for den russiske grænse fra det 19nde århundrede frem til 1945.

At anvende Europaidéen til politiske formål er ensbetydende med at aktivere erfaringer, der er knyttet til det sidste halve årtusindes historie. Men Sovjetunionens skæbne og forholdene i efterfølgerstaterne syntes at lægge op til, at idéen om Europa indebærer mere end ord, begreber og historisk hukommelse. Brugen af Europa som

et politisk slagord er på en eller anden måde forbundet med store kræfter af såvel destruktiv som kreativ karakter. Men hvilke kræfter? Og hvordan er de forbundet med idéen om Europa? Og hvordan er de forbundet med det fænomen, som vi kalder "europæisk identitet"?

Det er store historiske spørgsmål, der kræver velovervejede svar. Jeg kan ikke give sådanne håndfaste svar. Men jeg kan gøre noget andet.

Mit udgangspunkt er en treleddet hypotese. For det første at 1400-tallet er den periode, hvor Middelalderen forvandlede til den Tidlig Moderne Epoke. For det andet at periodens vigtigste trend var konsolideringen af en "europæisk identitet" på mange forskellige virkelighedsniveauer. For det tredje at en bærende konstruktion i fænomenet "europæisk identitet" er "eurocentrismen". Der er to ting at bemærke vedrørende "eurocentrismen". Dels skal "eurocentrisme" her forstås som den såvel bevidste som ubevidste grundantagelse af, at europæernes kultur og civilisation er overlegen i forhold til de omliggende menneskelige samfunds. Dels udstrækker jeg betydningen af "eurocentrisme" fra det mentale og ideologiske niveau til også at omfatte og gøre sig gældende på det materielle niveau. Det gør "eurocentrismen" til en meget konkret størrelse.

Operationelt betyder det, at artiklen vil koncentrere sig om "1400-tallets eurocentrisme" inden for tre felter eller niveauer. Det første niveau udgøres af ord og be-

1. Let revideret indlæg holdt på engelsk, under titlen "Europe versus Universal Power: Our Late Medieval Inheritance", på konferencen, *The Birth of Europe. Danish and European Identity in the Middle Ages*, arrangeret af lektor Brian P. McGuire på Middelaldercenteret, Københavns Universitet 17-19 august 1995.

2. Mikhail Gorbachev: *Perestrojka. Nyttænkning i russisk politik*. Kbh. 1987, s. 208.

greber, det andet af symboler, og det tredje af rutiner og vaner. Men allerførst vil jeg klargøre hovedårsagen til at "Europa" blev lanceret som et politisk slagord i 1400-tallet.

Det nye rige ved Dardanellerne

I næsten fire årtier, fra 1444 til 1481, var osmannerstaten under sultan Mehmed II Erobreren direkte eller indirekte bestemmende for den politiske udvikling i såvel de muslimske stater i Anatolien, Syrien og Ægypten som i de kristne stater i Syd-europa. Endnu engang var Dardanellerne under kontrol af en ekspanderende storby, hvorfra en selvsikker og aggressiv ekspansionspolitik rettedes mod de tilgrænsede stater. Kun i senantikken og den tidlige middelalder var en tilsvarende magtkoncentration blevet set ved strædet. Den afgørende begivenhed var Mehmed IIs erobring af Konstantinopel i 1453. Indtagelsen af byen var en militær bedrift. Den gav den osmaniske sejrherre en enorm prestige blandt muslimer så langt væk som til Indien. Men Mehmed var også respekteret af de ortodokse kristne, der var undersåtter i hans stat. Osmannerstaten tilbød de ortodokse muligheden for at bevare deres tro og religion i den udgave, der forelå i 1453. Set fra et ortodokst perspektiv var dette langt at foretrække frem for den dogmatiske underkastelse, som var pavestolens pris for at gennemføre den græsk-latinske kirkeunion. Og uden en kirkeunion ville pavestolen ikke arbejde for at Vestens verdslige fyrster kom de betrængte grækere til hjælp. Geopolitisk fordelte Mehmed Erobreren den delvist decentraliserede tidlige osmaniske stat til et centraliseret territorialt imperium. Hans erobringer skabte et "rundt" rige. Til suveræniteten over Dar-

danellerne føjede han det fulde herredømme over Sortehavet og Ægæerhavet og deres kyster. I Anatolien og på Balkan presede han de osmanniske grænser frem således at han østpå næsten nåede Eufratflodens udspring og i vest kom tæt på at erobre Bøgrad ved Donau.

Denne osmanniske rige var grundlæggende forskelligt fra alt, hvad der kendetegnede det senmiddelalderlige Europa. I forhold til de mange måder at organisere og fordele politisk magt på inden for kristenheden var osmannerstaten dét alternative samfundssystem. Dette var konsekvensen af osmannerstatens politiske centralisering, dens militære ressourcer i mandskab, disciplin, mobilitet og strategi, dens kombination af religiøs aggressivitet og tolerance samt statens komplicerede, men integrerede magthierarki.

Mehmed IIs osmannerrige var en trussel mod det senmiddelalderlige latinske Europa. For grænselandets bønder plaget af feudale renter og dogmatiske katolske præster var der attraktive træk ved Stortyrkens rige. I Italien var hele kystlinjen langs Adriaterhavet en grænse. Mehmeds militære succes i Anatolien og Balkan gjorde det omkring 1480 sandsynligt at enten Ægypten eller Italien ville blive skueplads for det næste osmanniske fremstød. I 1480, samtidig med at johanitteridderne modstod en osmanisk belejring af Rhodos by, erobrede en lille osmannisk invasionsstyrke Otranto på Italiens hæl. Men med Mehmeds død året efter blev invasionen af Italien afbrudt.³

Intellectuel modstand - ord og begreber

Mehmed Erobreren imperialisme sendte bølger af frygt gennem kristenheden. De militære forsvarsforanstaltninger blev

3. Gode fremstillinger, der inddrager begivenhedshistorien, er Stanford Shaw: *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, bd. 1, Cambridge 1976 og Halil Inalcik: *The Ottoman Empire. The Classical Age 1300-1600*, London 1973. Genoptrykt New York 1989. Josef Matuz's *Das Osmanische Reich. Grundlinien seiner Geschichte*, Darmstadt 1985, fokuserer især på strukturhistorien. Den tyske orientalist Franz Babingers *Mehmed the Conqueror and his Time*, Princeton 1978 er den klassiske biografi, mens Ernst Werners *Die Geburt einer Grossmacht - Die Osmanen. Einen Beitrag zur Genesis des türkischen Feudalismus*, 4de rev.udg., Wien 1985 er en kyndig fremstilling skrevet ud fra et marxistisk klassekampssynspunkt.

understøttet af mange former for intellektuel modstand. Utallige gange blev de osmaniske tyrkere i bogstavelig forstand identificeret med de onde magter, der var nævnt i Bibelen. Men den intellektuelt mest kreative reaktion skyldtes de italienske humanister, der ikke fortolkede verden omkring dem ud fra et bibelsk perspektiv.

Periodens mest indflydelsesrige humanist var Aeneas Sylvius Piccolomini fra Siena, der herskede som pave Pius II fra 1458 til 1464.

Hans reaktion på Konstantinopels fald 1453 var revolutionær i intellektuel forstand. Han tolkede Europaidéen geopolitisk, idet han gjorde kraftig brug af termer og idéer, der var gængse blandt andre humanister i samtiden. Som pave forsøgte han at inspirere til en politisk handling, der svarede til hans bedømmelse af truslen fra osmanersultanen. Der kom ikke noget korstog ud af hans energiske bestræbelser på at organisere et sådant vendt mod Tyrken. Derimod tog hans samtidige vel imod de tanker, hvormed han legitimerede sine korstogsbestræbelser. Tankebygningen havde en indflydelse i Vesteuropa endnu under Den Katolske Modreformation, og ikke kun blandt Roms tilhængere.

Pius IIs korstogsdrøm hvilede på et intellektuelt stillads med tre støtteben. De var alle tre et resultat af tankens kraft:

1) *Modstillingen Europa/universalmagt*. Pius fastslog dikotomien (eller den absolutte uforenelighed) mellem "Europa" og "universalmagt", der både som begreber og ord indgik i samtidens terminologi. Pius brugte "Europa" om det europæiske kontinent, hvorimod Mehmed Erobrerens osmanniske rige identificeredes med "universalmagten". I overensstemmelse med de politiske realiteter i samtiden understregede Pius II at de to begreber repræsenterede totalt forskellige politiske og sociale systemer.

I 1400-tallet var idéen om universalmagten eller verdensherredømmet opført med at være et vigtigt redskab til udøvelse af magt over kristne. Selv paver og kejsere var klar over det. De to magters konstante og hæmningsløse indbyrdes strid

om at være idéens jordiske repræsentant havde med højmiddelalderens udgang medført at begge mistede deres oprindelige prestige og magtstilling. I 1400-tallet kunne det devaluerede universalmagtsbegreb i stedet for anvendes til begrebsmæssigt at give mening til forhold uden for Europas periferi, der oplevedes som truende. "Universalmagt" blev den kristne kategori for den verden, der var styret af De Ydre Fremmede.

2) *Kristenheden=Europa*. Humanistpaven Pius II hævdede, at kristenheden, dvs. de døbtes fællesskab, var identisk med Europa forstået som det europæiske kontinent. Pius understregede, at Europa var de kristnes fædreland. Han satte lighedstegn mellem det traditionelle kirkepolitiske begreb "kristenheden" og det geografiske begreb "Europa". Forestillingen om at Europa er et kontinent, er en myte opfundet af lærde geografer. Sat på spidsen er det geografernes og kosmografernes skyld at den enorme landmasse fra Kina til Det Atlantiske Ocean opleves som to kontinenter, Europa og Asien. Der findes ingen geografiske eller økologiske kendetegn, der fra naturens hånd gør Europa til et særrområde. Europas grænse mod Asien har altid været et definitions-spørgsmål. Undertiden påstås det endda at Asien begynder øst for Øresund.

Pius fastslog, at det europæiske kontinent var de kristnes. Med det fromme udtryk "kristne" forstod han katolikker samt ortodokse, der stod i nadverfællesskab med paven (de såkaldte unierede ortodokse). Pius II følte det som en stor fornærmelse og en dyb sorg at islamiske fyrster herskede over store såvel som små dele af det europæiske kontinent. Det var Pius II, der gjorde ordet "Europæus", europæeren, synonym med den kristne.

3) *Tilbageerobringen af Europas tabte provinser*. Ligesom de to foregående geopolitiske orienteringer legitimerede tankebygningens tredje ben korstoget på kort sigt og eurocentrismen på langt sigt. Den omdefinerede en tradition, der havde været en sammenbindende faktor for den vestlige mid-

delalderlige verden. Pius udførte revurderingen elegant og veltalende, og der kom kun få protester. Samtidig pegede han på en ny aktivitet, som han hævdede var mere ærefuld, fornuftig og fortjenstfuld end den, som den erstattede. Traditionen, der blev redefineret, var korstoget. Korstoget var den eneste form for krig, som den vestlige midalderverden accepterede som lovlig. Dristigt forandrede Pius korstogets formål. I stedet for befrielsen af Det Hellige Land i Palæstina, omdefineredes korstogets formål til at være befrielsen af Europas tabte provinser, der led under islamiske herskere.⁴

Eurocentrismens symboler

En konsekvens af pavestolens geopolitiske Europaidé var en kraftigere fokusering på Europa, her kaldet eurocentrisme. Denne tendens blev understøttet af at der på samme tid blev opført nye kristne symboler i Italien. Tilstedeværelsen af disse symboler medførte at eurocentrismen hurtigt fik indpas også blandt ikke-lærde befolkningsgrupper.

Efter 1453 blev en kristen generhvervelse af Det Hellige Land ikke længere betragtet som et gennemførligt foretagende. Broder Felix Fabri, en tysk Jerusalem-pilgrim fra slutningen af 1400-tallet, konkluderede i sine memoirer, at ingen længere seriøst tænkte på med militære midler at befri Det Hellige Land. Men han skrev også, at han håbede at det ville behage Gud at udføre et mirakel, der endnu engang ville sammenknytte kristenheden og Det Hellige Land. I Italien ventede de ikke på miraklet. I stedet for kom Det Hellige Land eller dele af det til Italien, og hvor dette skete betragtedes de pågældende lokaliteter som helliggjorte.

Dette foregik først og fremmest på territorier, der blev styret eller beskyttet af paven.

Et nøgleeksempel på denne proces var den hastige udbredelse fra omkring 1470 af troen på, at Jomfru Marias værelse i hendes hus i Nazareth af engle var blevet ført til et sted uden for byen Loreto ved Italiens Adriaterhavskyst. Siden korstogene havde hjemvendende korsfarere undertiden ladet opføre valfartscentre i en stil overtaget fra bestemte Hellige Steder i Palæstina. Men denne type bygninger - som f.eks. Den Hellige Grav i Barletta i Apulien eller Vor Frue af Walsingham i Norfolk - blev altid opfattet som kopier eller efterligninger af de egentlige palæstinensiske Hellige Steder. Kapellet i Vor Frue af Loreto, der fra 1468 var indkapslet i en større kirkebygning, som pavestolen lod bygge, var det første Hellige Sted, som blev anset for at være blevet overført fra Det Hellige Land til kristenheden af et mirakel.

Det var først fra omkring 1470 at offentligheden blev gjort bekendt med at det lille, århundredegamle Vor Frue-kapel i virkeligheden var dét værelse, som Jomfru Maria havde beboet i Nazareth. Men i løbet af få år forvandlede troen herpå Loreto til et af Vesteuropas store internationale pilgrimscentre. Halvofficielle beretninger udbredte kendskabet til det vidunderlige værelse fra Palæstina, som nu befandt sig på italiensk jord. Værelset, som de skildrede, var ekstraordinært i mere end én forstand. Ifølge beretningerne var der ikke blot tale om det værelse, hvor Den Hellige Jomfru Maria var blevet født, havde levet som barn og hvor Herrens Ord havde gjort hende frugtsommeligt samt hvor Ærkeenglen Gabriel indviiede hende i at hun skulle føde

4. Detaljerede gennemgange af Aeneas Sylvius Piccolominis alias Pius IIs Europaidé kan findes i min "Europa som slagord" i Hans Boll-Johansen & Mikhail Harbsmeier (red.): *Europas opdagelse. Historien om en idé*. Kbh. 1988, s.61-81; Denys Hay: *Europe. The Emergence of an Idea*. Rev. udg. Edinburgh 1968, s.83-87, 100, 105; Ernst Werner: *Sultan Mehmed der Eroberer og die Epochenwende im 15. Jahrhundert*. Sitzungsberichte der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig. Philologisch-historisches Klasse, Bd. 123, Hf.2, Berlin 1982. Pius' betydning for eftertiden behandles i min utrykte licentiat afhandling "Epistola ad Mahumetem": en præliminær tolkning. Københavns Universitet 1992.

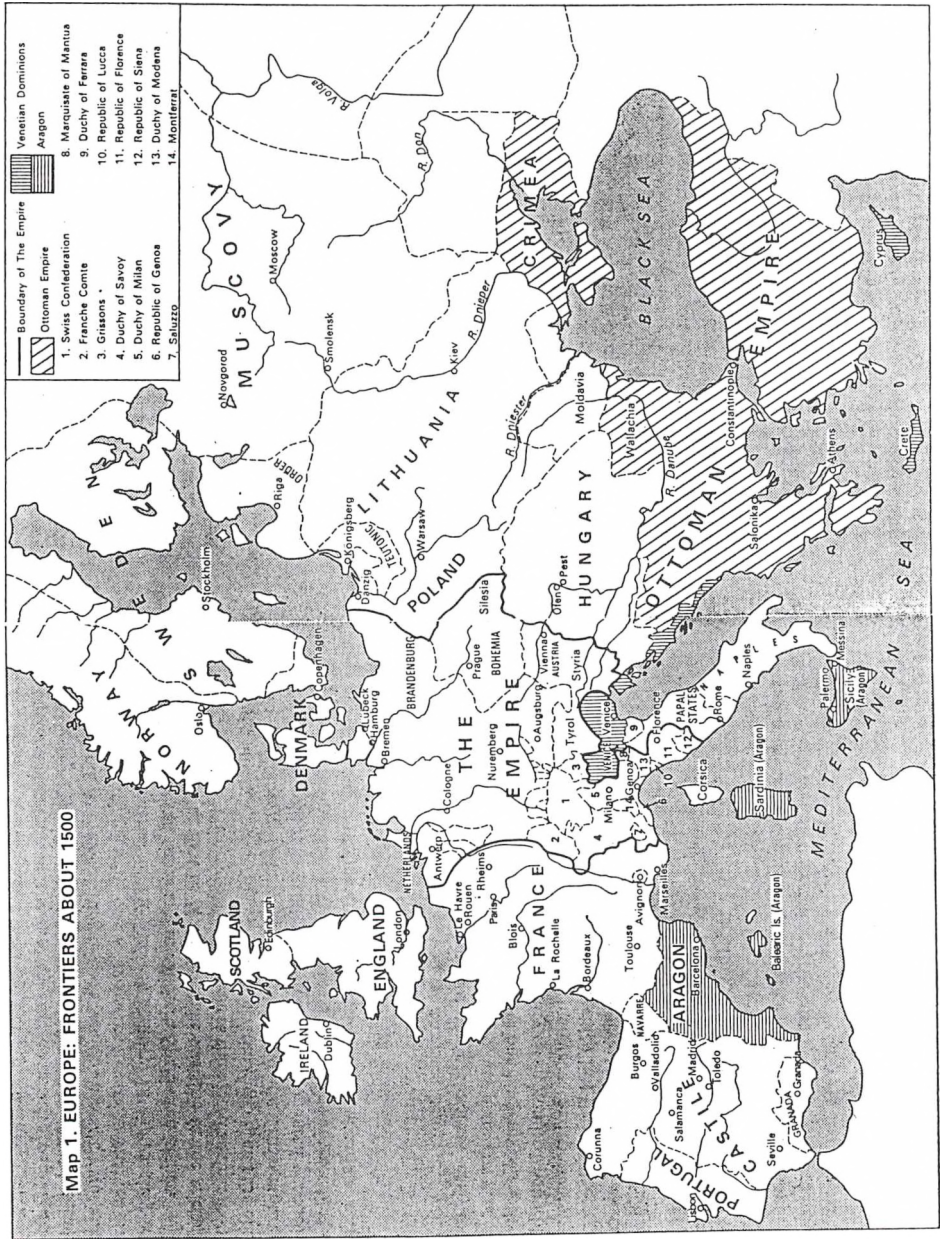

Fig. 1 Europa: Grænserne o. 1500 (Koenigsberger & Moss: Europe in the 16th Century).

Guds Søn. Tre andre begivenheder knyttes til det. Værelset blev for det første betragtet som Kristi barndomshjem; for det andet som kristendommens første kirke, der ifølge beretningerne var blevet kollektivt indviet af Apostlene, der her havde celebreret den første messe; og endelig for det tredje som det atelier, hvor Sankt Lukas havde malet dét billede af Jomfru Maria og det lille Jesusbarn, der opfattedes som arketyper for alle efterfølgende Maria-ikoner. Med undtagelse af forbindelsen mellem Bebudelsen og Nazareth, modsagde denne sammenblanding af legender groft den middelalderlige (og moderne!) opfattelse af, at de afgørende begivenheder i Jomfru Marias liv fandt sted på forskellige lokaliteter i Det Hellige Land. I starten var der kun få, der protesterede mod den nye tro, at et Helligt Sted på mirakuløs vis var blevet transporteret fra Det Hellige Land under de vantros herredømme til den del af Italien, der var under pavens kærlige tilsyn.⁵

Ændrede rutiner

Identifikationen af kristenheden med Europa på det terminologiske og det symbolske plan i anden halvdel af 1400-tallet understøttedes af nye rutiner og vaner. To eksempler skal illustrere, at det i virkeligheden ganske besynderlige fænomen, eurocentrisme, var en proces, der var i gang på det generelle såvel som på det individuelle plan, inden for økonomien såvel som inden for religionen.

Den vigtigste direkte konsekvens af det osmanniske herredømme over Dardanellerne var afviklingen af Genuas koloni- og handelsimperium i det østlige Middelhavsområde. Konstantinopels fald var en offentlig katastrofe for Republikken Genua, der samtidig betød frisættningen af private energier. Katastrofen ansprede og gjorde det muligt for genueserne at gøre sig til uundværlige parasitter på de iberiske kongedømmer, der

var optaget af en ambitiøs og aggressiv ekspansionspolitik.

Middelalderens Genua var en republik i strid med sig selv. Såvel handelsaffærrerne som politikken var underlagt konkurrencebetonet individualisme. Livet i Genua har ofte mindet om hvordan det var i Beirut under den libanesiske borgerkrig 1975-89. I de to årtier efter 1453 mistede Genua alle sine kolonier i og omkring Sortehavet med undtagelse af én. Sammenstyrtningen af dette handels- og kolonirige medførte på hjemmefronten at magten blev forskudt fra middelklassen til Genuas gamle adelslægter, hvis enorme lån reddede den genuesiske stat fra også at opleve et sammenbrud.

Det magtfulde aristokrati vendte Genuas økonomiske orientering fra det østlige til det vestlige middelhavsområde. De portugisiske og spanske kongehuses imperierdrømme var Genuas held. De iberiske kongeriger erhvervede sig øer og territorier i Italien og grundlagde militærposter og handelsstationer i Nordafrika på begge sider af Gibraltarstrædet. Dette geografisk vidt favnende imperiebyggeri blev en succes, fordi det genuesiske aristokratis handelshuse kunne mobilisere de nødvendige pengebeløb og serviceydelser. Genueserne blev betalt yderst godt for deres assistance. Faktisk var profitterne så store, at genueserne var i stand til inden for det hastigt ekspanderende Spanske Imperiums territoriale "krop" at etablere grundstrukturerne til en kapitalisme, der tillod kapital, arbejdskraft og produktionsmidler at flyde relativt nemt.⁶

Som en proces var eurocentrismen også aktiv på det mikrohistoriske niveau, hvor den støbte et uendeligt antal individer, der blev mere og mere europæiske, skønt de givet betragtede sig selv som kristne og ikke europæere.

På det personlige plan understøttedes identifikationen af den kristne og europæ-

5. Bernhard Hamilton: "The Ottomans, the Humanists and the Holy House of Loreto", *Renaissance and Modern Studies*, bd. 30, 1987, s. 1-19; V. Vinay: s.v. "Loreto", *Die Religion in Geschichte und Gegenwart*, 3. udg., bd. 4, 1960, s. 450.

eren af den kraftigere fokusering på den enkeltes personlige forhold til Kristus. Et centralt medium var den såkaldte Korsvej eller Korsets Stationer. Denne meditative teknik blev indført mange steder i Vesteuropa i løbet af 1400-tallet. Det var især franciskanerne, der gjorde andagtsformen populær. Andagten, der havde sin baggrund i franciskanernes korsteologi, fokuserede på de sidste lidelser, som Kristus oplevede som menneske. Et antal billeder eller træsnit fremstillede omkring 14 episoder i Kristi vandring fra Pilatus' domsbygning til korsfæstelsen på Golgata. I begyndelsen var det almindeligt at opstille billederne især uden for kirkerne, men senere kom de ind i kirkebygningen, hvor de opstilledes langs væggene. Især under fasten og i den stille uge, dvs. tiden fra palmesøndag til påskedag, opsøgte indbyggerne i et sogn rækken af korsvejsbilleder, og ved hvert billede blev der bedt og mediteret over den særlige begivenhed i Kristi sidste tid som menneske. Denne andagtsform gjorde pilgrimsfærden til Jerusalem mindre vigtig, da enhver kristen i tankerne kunne følges med Kristus ad Via Dolorosa.⁷

Europæisk identitet og identifikation

Med inspiration fra Mikhail Gorbachev har jeg forsøgt at afdække noget af den historiske virkelighed bag fænomenet "europæisk identitet" ved at betragtede det i bogstaveligste forstand som et hus. Et af centralrummene i en sådan konstruktion er det rum, der går under betegnelsen "eurocentrisme". I det foregående har jeg forsøgt at eksemplificere, at eurocentrisme var et resultat af på den ene side bevidste og delvist bevidste valg og udskiftninger af be-

greber og symboler og på den anden side af langsomme forandringer af rutiner.

Jeg understregede betydningen af samarbejdet mellem de italienske humanister og renæssancepavedømmet især fra midten af 1400-tallet. I denne periode fungerede pavestolen som kristenhedens redningsmand i forhold til den imperialistiske osmannerstat ved bl.a. at rejse en beskyttende mur af begrebsmæssige dikotomier og nye kristne symboler, der dog samtidig indebar en grundlæggende reorientering af middelalderens religiøse univers. De italienske humanisters europæiske identitet var nært forbundet med et historiesyn, der opdelte fortiden efter en ikke-bibelsk periodisering.

Middelalderens mennesker vidste ikke, at de levede i middelalderen. I 1300- og 1400-tallet overbeviste nogle lærde hinanden, at deres genopdagelse og rensede fremlæggelse af den klassiske oldtids litterære værker og principper berettigede dem til at mene, at de havde indledt en epoke med en kultur, der var grundlæggende forskellig fra hvad der var sket mellem Roms fald og deres egen tid. Der fandtes ingen ensartet bedømmelse blandt humanisterne af den foregående periode. Den negative vurdering hos f.eks. Francesco Petrarca (1304-74) og Lorenzo Valla (1407-57), der identificerede perioden med kulturel tilbagegang, elendig latin og grådige, magthungrende paver, afbalanceredes fra 1400-tallet af humanister, der priste de middelalderlige bystater for deres politiske resultater og den middelalderlige kirke for dens åndelige værdier. Imidlertid understregede såvel puristerne som de mere liberale humanister, at deres egen epoke var en tid, hvor klassicismen blev gengivet nyt liv, og at den i kraft heraf udgjorde en ny fase i verdenshistorien.⁸

6. Paul Coles: *The Ottoman Impact on Europe*. London 1968, s.130-145; Judith Hook: s.v. "Genoa" in J.R.Hale (ed.): *Encyclopaedia of the Italian Renaissance*. London 1981, s.150-151.

7. Hamilton 1987, op.cit., s. 15; F.L.Cross & E.A.Livingstone (eds.), s.v. "Stations of the Cross", *The Oxford Dictionary of the Christian Church*, 2de rev. udg., Oxford 1983, s.1307; for skandinaviske forhold se Bengt Ingmar Kilström, s.v. "Stationer", *Kulturhistorisk Leksikon for nordisk middelalder fra vikingetid til reformationstid*, bd. 17, Kbh. 1972, sp.51-52.

8. Kai Hørby: *Den kristne middelalder. Det Europæiske Hus*, bd. 3, Kbh. 1991, s.1; Anthony Graffton: s.v. "Middle Ages" i *Dictionary of the Middle Ages*, bd. 8, 1987, s. 308-309.

Anskuet fra en psykologisk synsvinkel udgjorde de italienske humanisters efterligning og genopfriskning af udvalgte dele af antikens kultur aktiviteten "identifikation", d.v.s. den mere eller mindre bevidste personlige tilegnelse og internalisering af en anden persons eller gruppes kendetegn.⁹ Den klassiske latinske litteratur var humanisternes adgangsvej til den glemte antikke græsk-romerske civilisation. Humanisterne betragtede den fjerne fortid som Heltenes Tidsalder. Eksempelvis behandler Petrarca i "De viris illustribus" (Om Berømte Mænds Liv) ingen personer fra hvad han kaldte "de mørke århundreder", d.v.s. middelalderen. Derimod skildrer det uafsluttede værk 21 store mænd fra den romerske oldtid begyndende med Romulus og sluttende med Cæsar.¹⁰ De italienske humanisters idealfigur var "l'uomo universale", den alsidige mand. Dette ideals glorificering af den dannede mand, der følger sin individuelle vilje, er et udtryk for aristokratisk individualisme. Det ideelle er i stand til at udnytte tidens muligheder hjemme, i staten og med hensyn til sin egen åndelige selvudvikling.

De italienske humanisters forkærlighed for ordene "Europa" og "europæisk" hænger på den ene side sammen med deres "brud" med middelalderen og på den anden side med deres søgen efter navne, som de selv kunne bære med ære. Det skulle være navne, som - uden at negligere humanisternes kristne tro - udtrykte deres professionelle stolthed over - for almenvellets skyld - at have befriet kilderne til den klassiske civilisation fra uvidende munke. Navnene "Europa" og "europæisk" tilgodeså dette hensyn. Disse navne var for humanisterne omgivet af en aura af oldtid, af lærde studier, af et ophøjet kosmopolitisk perspektiv samt af en personlig frihed.

Giovanni Rucellai er et godt eksempel på den italienske renessances "l'uomo universale" eller "europæeren" i humanistpaven Pius II's terminologi. Eurocentrismen gennemsvyrer Rucellais selvbevidsthed og individualisme.¹¹

Giovanni Rucellai (1403-81) var en af de rigeste mænd i 1400-tallets Firenze. Han var på samme tid adelsmand, storkøbmand, bankier og politiker. Fra ca. 1460 begyndte han at diktere sine erindringer. Memoirerne er kendt under navnet "Zibaldone" (Bogen om de hverdagsagtige ting). Giovanni ønskede at hans to sønner, Bernardo og Pandolfo, skulle have mulighed for at læse deres fars råd og meninger om et stort antal emner inden for Firences offentlige og private liv.

Eurocentrismens tilstedeværelse i Giovanni's begrebsunivers fremgår af en indførsel i "Zibaldone'n", hvor han opregner de velgerninger, som Den Guddommelige Nåde har vist ham. Listens argumentationsmåde er overtaget fra handelsverdenen snarere end når en syndig kristen skrifter for sin præst. I "Zibaldone'n" fremlægger Giovanni en slags statusopgørelse, idet han kronologisk gør rede for Guds investering i individet Giovanni Rucellai og samtidig opregner det udbytte, som samme Rucellai har opnået af de betroede guddommelige værdier.

Listen i "Zibaldone'n" bogfører den guddommelige kapital bundet i denne usædvanlige florentiner. Som en begyndelse anerkender Giovanni den ubetalelige gunstbevilning, som Gud har vist ham, ved at lade ham leve i verden som et rationelt og udødeligt væsen. For det andet er Giovanni fuld af taknemmelighed over at Gud lod ham blive født ikke blot inden for kristenheden, men "endda midt i troen, nemlig nær ved Rom, som er sæde for vor helligste fader paven og hans brødre kardinaler der repræsen-

9. Arthur S. Reber, s.v. "identification", *The Penguin Dictionary of Psychology*, Harmondsworth 1985, s. 341.

10. Jens Henrik Olsen: *Historiens fortolkere. Grundrids af europæisk historietæknings udvikling*. Kbh. 1979, s. 53.

11. For idealet "l'uomo universale" se Jacob Burckhardt's berømte *Die Kultur der Renaissance in Italien. Ein Versuch*. s.

11. udg. red. af Konrad Hoffman, Stuttgart 1988. For italiensk humanisme se f.eks. John R.Hale: s.v. "Humanism" i J.R.Hale (ed.): *Encyclopaedia of the Italian Renaissance*, London 1981, s.171.

terer Kristus og apostlene". Det bemærkelsesværdige ved disse indførsler er ikke blot den netop nævnte lovprisning af renæssancepavedømmet. Indførslerne dokumenterer også Giovannis tilegnelse af den samtidige humanismes idéer og hans fleksible og kosmopolitiske udsyn. Disse aspekter træder frem på det sted, hvor Giovanni opregner den skæbne, som Gud alternativt kunne have givet ham. Giovanni er for det første helt klar over, at Gud kunne have ladet ham blive et dødeligt dyr uden en fornuft. For det andet, i stedet for at blive født som kristen nærmest som nærmeste nabo til pavestolen, kunne Gud have ladet Giovanni "føde som tyrk, murer eller barbar" med den af Giovanni selv formulerede konsekvens at hans sjæl ville have været hjælpeløst fortabt.

Giovannis afdrag på Guds investering bestod i udførelsen af gode gerninger. Det er karakteristisk, at han i "Zibaldone'n" takkede Gud "for den gode lykke Han har givet mig i mine handelsforetagender... Og ikke blot har Han givet mig den nådegave at tjene penge, men også at kunne bruge dem godt, hvad der ikke er mindre vigtigt end at tjene dem." Giovannis modydelse bestod fortrinsvis i at finansiere udførelsen af religiøse malerier og arkitektur såvel i Firenzes kirker som i sine egne huse. Den religiøse kunst, som Giovanni støttede som mæcen,

var koncentreret om symbolske repræsentationer af Kristus. I kraft heraf understøttede og udtrykte den en eurocentrisme. I sit bypalads i Firenze lod Giovanni to serier af vægmalerier udføre. Den ene serie illustrerede Biblens historie om Josef, Jakobs og Rakels yndlingssøn fra Første Mosebog, den anden munkenes og eneboernes livsførelse. I følge det religiøse tolkningsunivers, der var gældende i 1400-tallets Firenze, blev begge serier forstået som symboler på Kristus, henholdsvis før og efter Kristi Inkarnation, Lidelse og Opstandelse. For en iagttagelse fra 1400-tallet som den succesrige forretningsmand Giovanni Rucellai drejede disse billeder observatørens opmærksomhed fra de afbillede figurer fra Det Gamle Testamente og den universelle romerkirke henimod den symbolsk repræsenterede figur: den inkarnerede Gud - Kristus. Giovannis private beskæftigelse med Kristussymboler i sit bypalads fik en offentlig manifestation i San Pancrazio, Giovannis sognekirke i Firenze. I denne kirke lod Giovanni et kapel opføre, som han i "Zibaldone'n" beskrev som "en kopi af Vor Herres Jesu Kristi Grav i Jerusalem".¹² Med mænd som den forsigtige og alvorlige, men samtidig yderst tilfredse, florentiner Giovanni Rucellai forsvandt Middelalderen hastigt. En ny tid - Europas tid - var på vej.

Stephen Turk Christensen

12. Hørby 1991, op.cit., s. 282-288. Citaterne stammer herfra.

Transsylvanien

- et bidrag til historien om etniske grupper i Østeuropa.

Af stud.mag. Inge Christiansen og stud.mag. Ulla Schaltz, Institut for arkæologi og etnologi, Københavns Universitet.

I august 1993 tog en gruppe studerende og lærere fra Institut for Europæisk Folkelivsforskning til Transsylvanien.¹ Formålet med rejsen var at beskrive etniske grupper i et geografisk afgrænset område.²

Transsylvanien ligger i grænselandet mellem Balkan og Centraleuropa. Det udgør det nordvestlige hjørne af Rumænien, som er omkranset af Ungarn, Serbien, Bulgarien, Moldavien og Ukraine. De tre områder Valakiet, Moldavien og Transsylvanien udgør tilsammen Rumænien. Valakiet og Moldavien ligger på Balkan og har gennem århundreder været under tyrkisk herredømme. På den anden side af bjergkæden Karpaterner finder vi Transsylvanien. Det hører hjemme i Centraleuropa og har været præget af Det Habsburgske Imperium.

Hovedparten af befolkningen i Transsylvanien er rumænerne. Det største mindretal er ungarene/magyarerne. Derefter er der sigøjnerne med et ukendt, men formodet stort antal. I slutningen af 1990 var der ca. 20.000 saksere tilbage i Transsylvanien, og tallet er stadig faldende, da mange rejser til Tyskland. Der udover er der et lignende antal jøder.³

Transsylvanien efter 1989

Efter Berlinmurens fald og opløsningen af de kommunistiske styre i Østeuropa, er der kommet en øget interesse for de etniske grupper. De etniske grupper og deres uoverensstemmelser blev tydeligere, da

den stærke centralmagt i de enkelte landeløsede sit greb. Dette har nogle steder ført til krige og nye landegrænser. Andre steder ulmer stridigheder mellem de etniske grupper, som i Rumænien, hvor der udbrød revolution i december 1989. Efter 24 år med uindskrænket magt faldt Nicolae Ceausescu. Han blev offer for sin egen påstand om, at der ikke fandtes etniske grupper i Transsylvanien med andre interesser end den kommunistiske stats. Dråben, der fik bægeret til at flyde over, var en multietnisk demonstration til fordel for en afsat ungarsk kalvinistisk præst i byen Timisoara. Ceausescu afviste optøjerne som ballademageres værk og indblanding fra udenlandske spioner, men lavinen rullede.

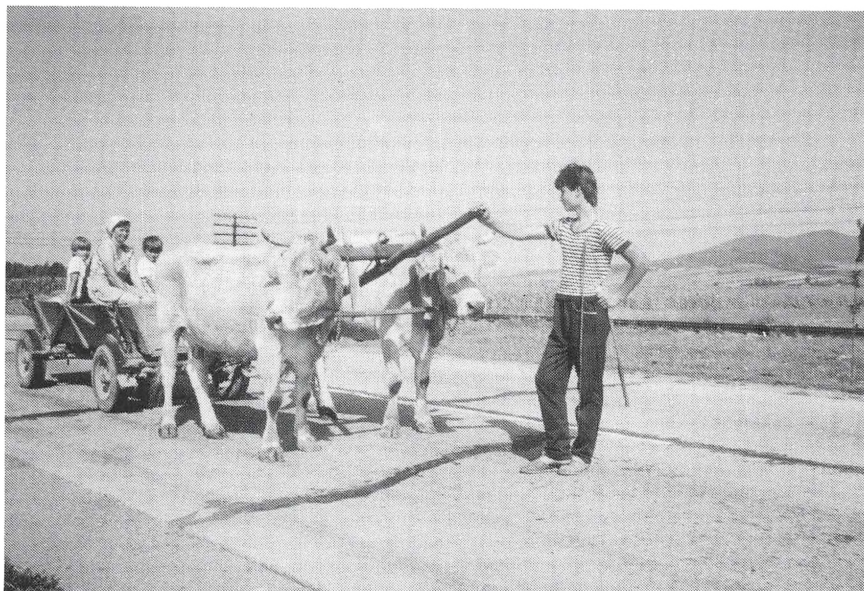
I årene efter kunne man bl.a. læse om følgende to episoder i den danske presse. I marts 1990 kom til det til et voldeligt ungarsk-rumænsk sammenstød i den transsylvanske by Tirgu Mures. 6 ungare blev dræbt og flere hundrede såret. Baggrunden for dette var, at magyarerne var begyndt at tvinge rumænske børn ud af tidligere ungarske skoler. Den 20. juli 1993 skriver dagbladet Information, at borgmesteren i Cluj har beordret alle skilte med ungarske stednavne og tekst fjernet.

Ungarerne er blevet udråbt som synderbuk for, at det stadig går dårligt i Rumænien. Der samme gælder sigøjnerne, som altid har været outsiders. I dag får de i høj grad skylden for landets dårlige økonomi, krimi-

1. Det nuværende Institut for Arkæologi og Etnologi, Vandkysten 5, 1467 Kbh.K.

2. Artiklen tager udgangspunkt i en forelæsning afholdt på Institut for Europæisk Etnologi samt en større artikel om emnet, der bliver udgivet i Nord Nytt nr. 61, januar 1996.

3. Generelt er der stor uenighed om de præcise tal for de etniske grupper. Desuden kan det være svært at finde tal gældende kun for Transsylvanien, da man ofte angiver tal for hele Rumænien.

Trækkraften i landbruget er stude og heste. Under kommunismen havde landbrugskollektiverne store maskinparker. I dag forfalder de, da reservedele og benzin kun kan købes med besvær. Foto: Christiansen 1993.

naliteten og sygdomme. Overalt mødes de med racisme. Der har været mange eksempler på, at sigøjnerkvarterer i landsbyer er blevet brændt ned. Det er altså de etniske mindretalsgrupper, der bliver syndebukkene. Efterhånden mistede omverdenen interessen for de etniske spændinger i Rumænien, og pressen kastede blikket på det tidligere Jugoslavien.

Landet i midten

Set fra Vesteuropas synsvinkel ligger Transsylvanien i periferien, men på mange måder er det også landet i midten. Landet har haft en vigtig placering mellem Vest og Øst, mellem Europa og Asien, mellem kristendommen og islam, mellem habsburgerne og osmannerne og ikke mindst mellem Ungarn og Rumænien. Det har været en strategisk god yderpost mod det fremmede. Med

denne artikel belyser vi en udvikling fra sameksistens mellem de etniske grupper, uden konkurrence grupperne imellem, til et konfliktfyldt forhold, hvor de etniske grupper føler sig trængt af hinanden. Selv om der er tale om sameksistens, er det ikke et jævnbyrdigt forhold. De grupper, der har magten, udstikker reglerne for de andre. Man kan vælge at anskue det som nicher, hver gruppe udfylder. Så længe grupperne ikke bryder ud af nicherne, opretholdes sameksistensen. Vi har derfor valgt at lave en kronologisk fremstilling. Udviklingen løber over ca. tusinde år og omfatter mange etniske, religiøse og nationale grupper.

Artiklen er delt op i tidsperioder, og i hver periode vil der blive lagt vægt på Transsylvaniens politiske/økonomiske forhold og de religiøse, etniske og nationale gruppers indbyrdes forhold.

Center-periferi

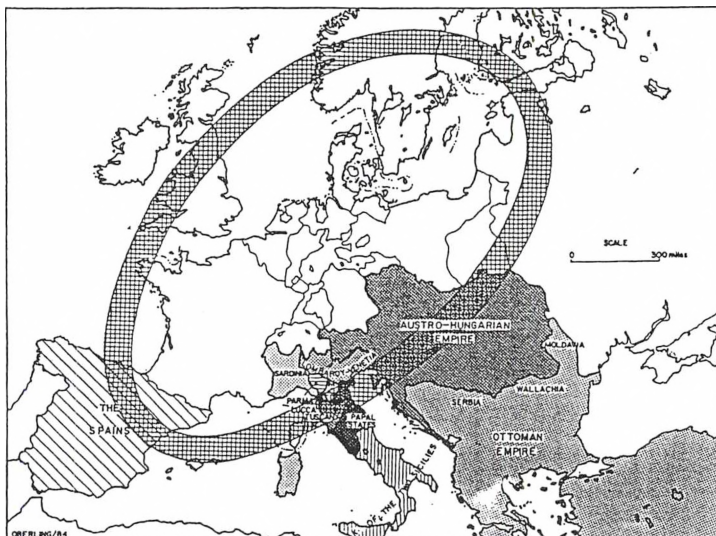
I analysen af udviklingen i Transsylvanien har vi benyttet os af teoretiske begreber og indfaldsvinkler, som uddybes i det følgende. På universitetet i Massachusetts har en gruppe forskere⁴ siden 1970'erne arbejdet med Rumænien. De har i nogen grad ladet sig inspirere af Immanuel Wallersteins o.a. teorier om center-periferi forhold i en verdensøkonomi. Meget forenklet går teoriene ud på, at der gennem Europas historie har været forskellige økonomiske/politiske magtcentre - især i det nordvestlige område f.eks. Amsterdam og London. Centrene bruger periferien, idet de udnytter råvarerne og den billige arbejdskraft. Derved bliver kapitalen ophobet i centret, og periferien bliver automatisk indlemmet i en kapitalistisk verdensøkonomi.

Den amerikanske forsker Kathrine Verdery mener dog ikke, at periferien nødvendigvis opfører sig efter de kapitalistiske

spilleregler. I sin bog "Transylvanian Villagers" søger hun at bevise, at en etnisk udvikling ikke kan ansues alene. De politiske og økonomiske forhold spiller ind, sætter rammer og giver muligheder for de etniske grupper. Som det senere vil fremgå, har Transsylvanien været underlagt skiftende magtcentre (Wien, Budapest, Bukarest og Moskva). Disse centre dikterede de politiske, økonomiske og kulturelle muligheder for de enkelte etniske grupper. Grupperne udnyttede disse muligheder forskelligt.

Etnicitet og nationalisme

To andre begreber, der er relevante, er etnicitet og nationalisme. Frederik Barth definerer en etnisk gruppe, som en række individer, der reproducerer sig selv og deler fundamentale kulturelle værdier. De danner et kommunikations- og interaktionsfelt, hvor sprog, religion, byggeskik, tøj o.a. viser

Kort 1 Kortet viser center-periferi forholdene i Europa i 1818. Cirklen angiver centret, og Transsylvanien ligger i periferien (Cole 1985).

4. "The Romanian studies group of the University of Massachusetts" består af David Kideckel, Steven Randall, Steven Sampson, John W. Cole, Marilyn McArthur, Sam Beck og Kathrine Verdery.

et etnisk tilhørsforhold. De definerer sig selv, som en gruppe og andre betragter dem som en gruppe.

I følge John W. Cole skal nationalstaten indeholde et homogent folk og være et afgrænset land. Etnicitet, religion og sprog er her centrale elementer. Nationalister vil forsøge at forsvare denne deres egenart, for at beskytte deres nationale identitet.

Religion og sprog

Der er mange forskellige religioner i Transsylvanien, men de 5 vigtigste er: den ortodokse, den romersk katolske, den kalvinistiske, den lutheranske og den unierede, som er en union mellem den ortodokse og katolske kirke. Kirken har altid haft en central plads i de etniske gruppers kulturelle liv. I Transsylvanien var og er denne kulturelle institution et samlende punkt i folks hverdag og har bl.a. varetaget skolegang og uddannelse af børn og unge.

De forskellige etniske grupper har hvert deres sprog: rumænsk, ungarsk/magyarisk og tysk. Gennem tiden har sprogene på skift været det administrative sprog. Sakserne har været tresprogede, mens magyarerne og rumænerne kun har talt deres eget sprog.

Fordomme

De forskellige etniske grupper har markante meninger om hinanden. Sigøjnerne bliver af de andre grupper anset for at stjæle og have onde bagtanker, og jøderne anses for nærløse. Sakserne synes, at rumænerne er ødsle, dovne, mangler orden og ikke er til at stole på. Rumænerne synes selv, at de er snedige, glade og gavmilde. Til gengæld synes de, at sakserne er hårdtarbejdende, nøjeregnende og pligtopfyldende. Disse fordomme ses ved stridigheder mellem de etniske grupper, men til daglig er synet på hinanden ikke så entydigt.

Tre-nationer-systemet grundlægges

Tidligt i middelalderen grundlagdes det tre-nationer-system, som eksisterede helt frem

til vort århundrede. Fra slutningen af 900-tallet blev Transsylvanien indtaget af magyarerne som indledte en missionsvirksomhed. Den blev fuldført ca. år 1000 med kong Stephan d. I's kroning. Derved kom Transsylvanien ind under den vestlige kulturindflydelse med den tysk-romerske kirke.

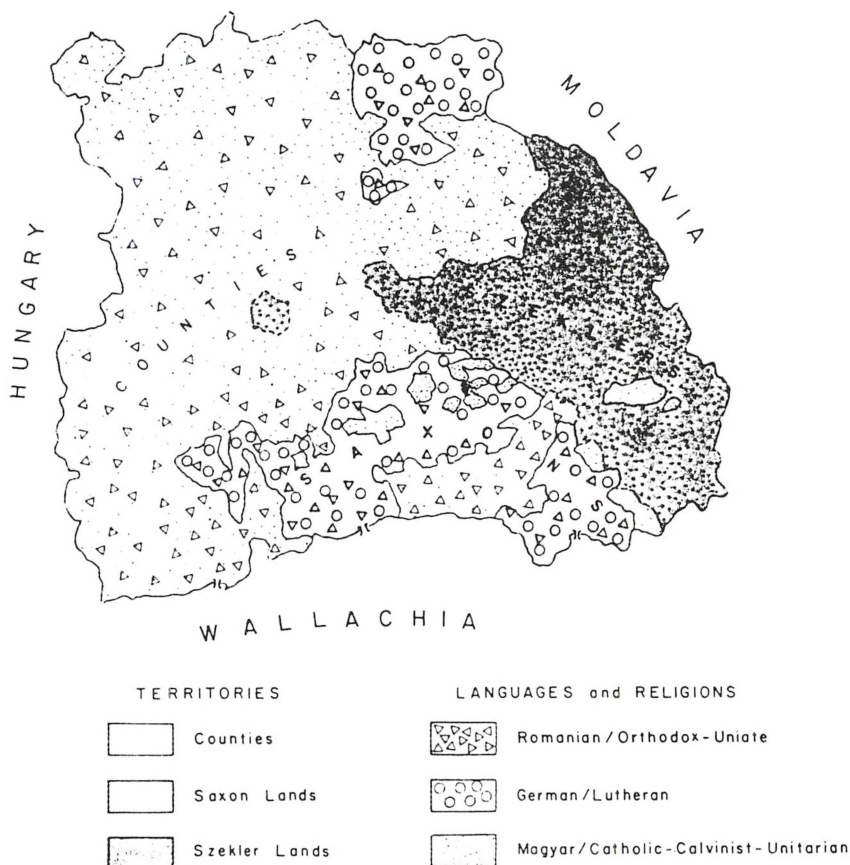
Den anden nation var sakserne, som kom fra de tyske områder til Transsylvanien i 1100-tallet. Den sidste nation var szeklerne. Forskerne er i tvivl om, hvor de stammer fra, men de blev tidligt magyariseret. De var bosat mod øst og syd, som et grænseværn mod fjender. Sakserne, szeklerne og magyarerne fik i slutningen af 1200-tallet stadfæstet, at de tre grupper eller nationer tilsammen skulle udgøre landdagen og dermed den politisk grundstamme i Transsylvanien. Denne position holdt mere eller mindre op til I. Verdenskrig. I samme periode havde rumænerne ingen privilegier eller rettigheder.

Transsylvanien og osmannerriget fra 1526 til 1699

I 1526 faldt Transsylvanien og Ungarn i tyrkiske hænder og blev indlemmet i det mægtige Osmannerrige. Transsylvanien fik status som et selvstændig fyrstendømme. Der blev ingen ændringer i forfatningen, og den kristne kirke beholdt sin status. Tyrkerne forsøgte at lokke med skatte- og borgerprivilegier, til dem der ville konvertere til islam. Transsylvanien forblev kristent og dermed i kontakt med Vesteuropa. Erobringen af Transsylvanien og Ungarn betød, at Osmannerriget fik en vigtig kulturel og handelsmæssig forbindelse til Vesten.

På Verderys kort ses de etniske og religiøse gruppers fordeling. Vi har her nogle etniske grupper, der opfylder hver deres niche eller plads. De ortodokse rumænere er livegne bønder hos de adelige katolske magyarere. Szeklere passer grænsen i bjergene mod øst og er selvejerbønder. Sakserne bosætter sig mod syd, driver handel og håndværk i byerne og er frie bønder udenfor byerne.

Gennem middelalderen og det meste af

Kort 2 Den administrative inddeling af Transsylvanien ca. 1750. Her ses hvordan de forskellige etniske og religiøse grupper fordeler sig (Verdery 1983).

1700-tallet var der en symbiose mellem disse grupper, fordi de hver udfyldte deres niche. Der er endog eksempler på, at rumænske bønder skiftede tro og lærte sig magyarsk, hvis de blev jordbesiddere. Man kan sige, at der var en forbindelse mellem etnicitet og stand, eller klasse om man vil.

Det habsburgske imperium 1699-1867

Efter Freden i Karlowitz i 1699 mistede tyrkerne Transsylvanien til det Habsburgske Rige. Det Habsburgske Riges position i

Europa var semiperifer. England og Frankrig investerede i Imperiet. For at bevare sin selvstændighed ville Imperiet være selvforsynende med fabriks- og fødevarer. Landbruget skulle blot brødføde hjemlandet, mens der blev satset på industri og håndværk som eksportvarer.

Tidens fremherskende tankegang var merkantilismen. For at opretholde den merkantilistiske økonomi, brugte man midler som høje toldmure og importforbud. Transsylvanien var periferi i forhold til Imperiet. Udbyttet fra minerne forsvandt ud

af landet, og hverken industri eller landbrug blev udviklet.

De adelige magyarere følte deres privilegier truet. De mente, at habsburgerne havde for stor indflydelse, hvilket bl.a. sås ved, at administrationssproget fra 1784 var tysk. Magyarerne var utilfredse med den centralistiske orientering mod Wien og ønskede i stedet større tilknytning til Budapest og Ungarn. Det skulle styrke dem overfor de andre to nationer i landdagen.

Det Habsburgske Rige lagde vægt på en bondestand, der kunne forsørge sig selv, og ville derfor ophæve livegenskabet for de rumænske bønder. På den måde kunne habsburgerne holde den magyariske adel i skak. I anden halvdel af 1700-tallet dannede habsburgerne et grænseregiment bestående af frivillige rumænske bønder og szekler.

I denne periode blev hverken industri eller landbrug udviklet i Transsylvanien.

Det Habsburgske Rige var katolsk og så gerne en ensretning på dette område. I et forsøg på at gøre bønderne katolske, oprettede man den unierede kirke. På den måde kunne rumænerne orienteres mod Imperiet og vendes væk fra de rumænere i f.eks. Valakiet og Moldavien, som bekendte sig til den ortodokse kirke.

Flere gange i perioden forsøgte rumænerne at få status som 4. nation og få anerkendt den ortodokse tro. Men forgæves. De rumænske gejstlige intellektuelle interesserede sig fra 1700-tallet meget for, at rumænerne allerede i romertiden levede i området. De anvendte sproget som dokumentation. Denne interesse for det rumænske folks sprog og historie blev skabt af de unierede præster. Bevidstgørelsen gjorde det muligt for en rumænsk nationalisme at opstå i slutningen af 1700-tallet og især i 1800-tallet. I 1800-tallet brugte habsburgerne ressourcerne på at holde grænserne mod nord og vest. Dette gav grund for frie forhold i Transsylvanien, og det udnyttede den ortodokse rumænske kirke og dens intellektuelle.

Østrig-Ungarn fra 1867 til 1918

Ved dannelsen af dobbeltmonarkiet Østrig-Ungarn i 1867 kom Transsylvanien under ungarsk kontrol. Saksere, szeklere og rumænere fik nu færre repræsentanter i Budapest og derved ringere indflydelse. Trenationer-systemet var stærkt svækket. Transsylvanien blev i periferipositionen og var tilbagestående både i den teknologiske og agrare udvikling. Det var afhængigt af kapital udefra, og de mange råvarer forlod stadig landet.

Magyarerne og rumænerne var nu i opposition til hinanden. Magyarerne havde magten, og det officielle sprog var ungarsk. Blandt rumænerne groede en stigende nationalistisk følelse og i 1881 dannedes Nationalpartiet - det første rumænske politiske parti i Transsylvanien. Denne nationalistiske følelse udsprang fra det rumænske borgerskab, der voksede frem i disse år.

Det rumænske sprog og den ortodokse kirke blev anerkendt og havde en central rolle i den rumænske nationalbevægelse. Man publicerede nu aviser og bøger på rumænsk, og rumænerne ønskede en tættere relation til det nydannede kongedømme Rumænien. Ungarerne svarede igen med en kraftig magyarisering bl.a. i skolesystemet. De rumænske studenter, der ønskede en rumænsk uddannelse, måtte rejse til Bukarest.

Samtidig mistede saksjerne deres administrative rettigheder, men de beholdt et stærkt kulturelt fællesskab koncentreret omkring deres kirker. Saksjerne kæmpede for de privilegier, de havde i deres niche, mens rumænerne kæmpede for at komme ud af deres niche.

Mellemkrigstiden

Ved 1. Verdenskrigs afslutning gik Østrig-Ungarn i opløsning. Fredstraktaten fra Trianon tildelte Rumænien Transsylvanien. Derved opfyldte traktaten samtidig mange rumæneres ønske, om at Transsylvanien blev en del af kongeriget Rumænien. Magten

centraliseredes i Bukarest, og en kraftig rumænisering blev indledt. Magyarerne blev anset som en alvorlig trussel mod rumænernes nye selvstændighed, mens sakserne ikke ansås for en trussel. Begge grupper måtte dog se sig erstattet af rumænere på alle vigtige poster. Kravene steg til folk fra etniske grupper, der forblev i offentlige stillinger, og der indførtes eksaminer i rumænsk sprog og kultur. Ved kommunalvalg mistede magyarer og sakserne politisk indflydelse og alle borgmestre blev nu udpeget af regeringen i Bukarest. I skolen skulle alle elever nu lære rumænsk, og alle stednavne, personnavne og adresser blev rumæniseret.

Den officielle tro blev den ortodokse, og der blev bygget mange ortodokse kirker. Der blev gennemført omfattende jordreformer, hvor de magyarske godser blev delt op og kom på rumænske hænder. Dette førte til, at ca. 20% af magyarerne tog til Ungarn.

Ekstremt nationalistiske bevægelser som Jerngarden opstod med støtte fra unge intellektuelle rumænere, der var utilfredse med den dårlige økonomiske situation i landet. De var antimagjarske og antisemitiske og udøvede terror mod magyarer og jøder. Jerngarden fik hurtigt politisk indflydelse.

Efter indlemmelsen i Rumænien blev der bygget mange ortodokse kirker bl.a. kroningskirken i Alba Julia. Parti fra haven omkring kirken Foto: Christiansen 1993.

Fra 2. Verdenskrig til 1989

For første gang i historien kom sakserne til at føle sig som tyskere. Det skete i 1930'erne, hvor de udsattes for massiv påvirkning fra det nazistiske propagandaapparat. Saksernes samarbejde med Nazityskland blev efter 2. Verdenskrig straffet med deportation til arbejdslejre i Sovjet. I årene 1947-50 vendte en del af sakserne tilbage til Transsylvanien, hvor deres ejendom var blevet konfiskeret af staten.

Under krigen havde Rumænien først kæmpet på Tysklands side mod russerne. I 1944 var tyskerne svækkede, og rumænerne kæmpede nu på russernes side mod tyskerne. I årene 1940-44 var Transsylvanien besat af Ungarn. Dette var med til at gøre magyarerne upopulære i rumænernes øjne. Efter krigen blev landet kommunistisk og den rumænske konge forlod landet. Alle folk skulle nu være lige. Moskva blev det nye center med bl.a. Rumænien som periferi, selv om Ceausescu styrkede både handel og industri.

Religionen blev som i andre socialistiske lande stærkt nedtonet af centralmagten, og den ortodokse og den unierede kirke blev slået sammen. Kirken blev brugt som organ for politiske budskaber. F.eks kunne påskebønnen i kirken være en bøn for, at det skulle lykkes at opfylde fem-årsplanen.

Opsummering

Først nu i vort århundrede har rumænerne fået indflydelse i Transsylvanien. Tidligere var de med deres ortodokse religion og status som livegne bønder på magyarerne godset henvist til en sekundær position. Fra midten af 1800-tallet voksede en rumænsk nationalbevægelse frem, og tanken om magt og relationer til det nye Rumænien opstod. Efter 1. Verdenskrig blev Transsylvanien en del af Rumænien. Herefter fulgte en kraftig rumænisering og magt til den ortodokse kirke. Under socialismen nedtonedes det nationale og religiøse. Men spændingerne mellem de etniske grupper var der stadig. Magyarerne er den eneste af de tre natio-

ner, der har haft magten mere end 900 år. Transsylvaniens magtfulde aristokrati bestod af katolske eller kalvinistiske magyarer. Under habsburgerne var de imod centraliseringen mod Wien. Senere under Østrig-Ungarn fik de stor indflydelse. Da de rumænske livegne bønder blev frie, medførte det, at adelen blev forarmet. I stedet sad magyarerne nu på kapitalen og industrien. Før 1. Verdenskrig var Transsylvanien præget af en stærk magyarisering. Under socialismen og i dag er magyarerne ugleset i Rumænien.

I gennem 800 år havde sakserne en plads i tre-nationer-systemet. I byerne sad de på handel og håndværk, og på landet var de frie bønder. Denne homogene gruppe holdt en distance til de andre etniske grupper ved at lukke sig om deres protestantiske kirke. I begyndelsen af 1800-tallet udgjorde de et stærkt borgerskab. Efter indlemelsen i Østrig-Ungarn mistede de magten og fik den aldrig igen. Deres samfund i Transsylvanien er i opløsning, idet der er en konstant strøm ud af landet mod Tyskland.

Szeklerne var den 3. nation. De var frie bjergbønder i de østlige grænseegne. På det religiøse felt havde de en større spredning, idet der var katolikker, protestanter og unitarer blandt dem.

Sigøjnere

To andre vigtige etniske grupper er sigøjnerne og jøderne. Det er uklart, hvor mange sigøjnere, der er i Østeuropa, men en meget stor del befinder sig i Rumænien. Et forsigtigt skøn er i dag ca 5-10 % af befolkningen eller 1,5-2 million i hele Rumænien. Under kommunismen har deres eksistens været fornægtet eller antallet sat meget lavt. Sigøjnerne selv kan også finde på at fornægte deres herkomst, da denne ikke synes særlig attraktiv. De udgør det næststørste etniske mindretal efter magyarerne. Det er meget lidt de forskellige forskere har beskæftiget sig med dem, og de har ingen indflydelse haft på det politiske og økonomiske liv i Transsylvanien. Sigøjnernes pro-

blem er, at de ikke har egne folk, der kan tale deres sag og at der er meget få andre, der taler deres sag. De er ofte meget dårligt uddannede og fattige. Hvad de andre etniske grupper i Transsylvanien angår, har såvel jøderne som ungarene og tyskerne i Transsylvanien en udenlandsk stat i ryggen til at støtte dem.

Jøder

Jøderne udgjorde sammen med magyarerne og saksjerne den transsylvanske intelligentsia. De boede i byerne, hovedsagelig i de ikke-saksiske områder, hvor de drev handel med forskellige former for pengevirksomhed. De var indtil 1848 afskåret fra at måtte eje jord. I løbet af 1800-tallet kunne man også se dem på administrative poster og som forpagtere. I begyndelse af dette århundrede var det hovedsageligt rumænske bønder, der solgte deres landbrugsprodukter til jødiske handlende. Derimod sprang de saksiske bønder dette handelsled over for selv at sælge deres produkter. Denne position som økonomiske mellem-mænd skabte ofte konflikter, da de rumænske bønder følte sig udnyttet af jøderne. I mellemkrigstidens Rumænien blev de udsat for grov anti-semitisme. Det kommunistiske parti i Rumænien tiltrak jødiske intellektuelle p.g.a. den anti-nationalistiske holdning. Ved 2. Verdenskrigs afslutning var der skete en halvering i antallet af jøder, så der kun var 385.000 jøder tilbage i Rumænien. De fleste blev enten dræbt i koncentrationslejre eller udvandrede til Israel efter krigen. Denne emigration er blevet brugt som et middel til at få penge fra Israel og store jødiske organisationer. Rumænen solgte faktisk jøderne, men man kaldte det tilbagebetaling af uddannelsesomkostninger. I 1991 var der mindre end 20.000 jøder tilbage i Transsylvanien.

Fra sameksistens til konflikt

Rumænerne har politisk og socialt ligget i bunden af det hierarki, der har eksisteret mellem de etniske grupper. Den magyarske

adel øverst, de handlende, fabrikerende og selvejende saksere i midten og rumænske livegne - senere bønder i bunden. Kun sigøjnerne rangerede lavere end rumænerne. Indtil 1700-tallet forblev de etniske grupper i deres nicher, som det ses på Verderys kort. I 1800-tallet voksede et rumænsk borgerskab frem på baggrund af stigende velstand ved industrialiseringen. Februarrevolutionen i Frankrig i 1848 og tanker om demokratiske nationalstater i Europa påvirkede det nye rumænske borgerskab i Transsylvanien. Der opstod således ønske om en nationalstat for rumænerne. Rumænerne var nu på vej ud af deres traditionelle niche, og her opstod konflikten, da de andre grupper ikke ville afgive privilegier. Rumænerne kan se tilbage på en historie, hvor de i århundreder har været underlagt magyarerne i Transsylvanien. Senest under 2. Verdenskrig. I dag nærer rumænerne en reel frygt for, at Ungarn vil annektere Transsylvanien.

Inge Christiansen & Ulla Schaltz

Litteratur:

Barth, Frederick(ed.): *Ethnic Group and Boundaries*, 1969; Bygd 25.2: Transsylvanien - folk på Balkan; Cole, John W.: *Culture and Economy in Peripheral Europe*. In: *Ethnologia Europaea* XV, 1985; Denkö, Imre: *An outline of Migration Interlinked with the Exchange of Goods in the Carpathian Basin*. In: *Ethnographica et Folkloristica Carpathica*. Debrecen 1979; Jelavich, Barbara: *History of The Balkan, USA* 1983; Johansen, J.O.: *Romania, Europas Utskudd*. In: *Skurning i Øst, Rasisme og nasjonalisme i det nye Europa*. 1991; Kideckel, David A.: *The Solitude of Kollektivism; Romanian Villagers to the revolution and beyond*. 1993; Macartney, C.A.: *Hungary and her Successors, The Treaty of Trianon and its Consequences 1919-1937*. 1937; McArthur, Marilyn & Beck, Sam: *Romania: Ethnicity, Nationalism and Development*. In: *Ethnicity & Nationalism in Southeastern Europe*. Amsterdam 1981; Roth, Klaus: *Wie "europäisch" ist Südosteuropa? Zum Problem des Kulturellen Wandels auf der Balkanhalbinsel*. In: *Wandel der Volkskultur in Europa*. Münster 1988; Sampson, Steven & Dau, Mary: *Østeuropas Hvem, Hvad, Hvor*. Danmark 1992; Schenk, Anemie: *Deutsche in Siebenbürgen, Ihre Geschichte und Kultur*. München 1992; Süles, Andrina: *The Ottoman Empire 1450-1700*. Hodder & Stoughton 1989; Taylor, A.J.P.: *The Habsburg Monarchy 1809-1918, A History of the Austrian Empire and Austria-Hungary*. 1948; Verdery, Kathrine: *Transylvanian Villagers, Three Centuries of Political, Economic, and Ethnic Change*. USA 1983.

Specialeliste Odense 1994/95

Berentzen, Anette

Socialdemokratiets EF-debat 1971-1972.

Faurholdt, Karsten

"Jeg lever for en idé". En beskrivelse af mennesket og politikeren Nina Bang.

Hansen, Peter Tanggård

Modstandsaktiviteter i Vendsyssel under besættelsen 1940-1945.

Hejlesen, Jesper

"...And a Ballot Paper in this Hand..." - A Review of the Political Strategy and Policies of Sinn Fein in the 1980s.

Høvsgaard, Thomas

Med forstand og hjerte. Vilkår for ægteskab i Danmark 1500-1800.

Jensen, Poul Dalgaard

En historiografisk analyse af Ernst Noltes filosofiske historieskrivning, med særligt henblik på en belysning af hans synspunkter i "Historikerstreit".

Korff, Knud Erik

"...En for alle och bege for en..." Studier i Aasum herreds tingbøger 1640-48 med henblik på retspraksis samt økonomiske, sociale og kriminelle forhold.

Kaarsted, Marianne Ulrik

På vej mod fri abort. Dansk abortlovgivning med specielt henblik på tiden efter 1945.

Larsen, Lena Stabel

Synet på døden i middelalderen - belyst ud fra to kildegrupper.

Madsen, Carsten

"Folket" søger abonnenter. Et studie over oprindelsen, opbygningen og udviklingen af Christian Flors tanker og virke.

Mikkelsen, Hans

Det færøske fiskerierhverv 1940-1950/51.

Nygaard, Henrik Memhave

Holdningen til samarbejdspolitik og sabotage i tre illegale blade. Det kommunistiske hovedblad, De Frie Danske og Frit Danmark, fra de udkom og frem til første nummer efter folketingsvalget den 23. marts 1943.

Pedersen, Lene Wul & Rasmussen, Troels

De sudetertyske flygtninge i Danmark. En undersøgelse af baggrunden og rammerne for det sudetertyske eksil i Danmark 1938-1945.

Rasmussen, Troels

se Pedersen, Lene Wul

Steenberg, Henrik

De danske spillefilm under besættelsen.

Sørensen, Dorte

Kvindesyntet i 1950'ernes USA, som det kom til udtryk for tidens domesticitetsideologi.

Kampen om historien (3)

De indre fjender (2)

Af stud.mag. Mogens Bak-Hansen.

Her skal anføres et par eksempler på officiel polsk historieskrivning under kommunismen: Arnold og Zychowski, *Outline History of Poland* udgivet 1962 på Polonia, (forlaget der udgiver bøger med henblik på det officielle Polens kontakt med polakker i udlandet). Ved krigsafslutningen affærdiges Londonregeringen og dens politiske forsamling i Polen med at tidligere medansvarlighed for manglende reformer gjorde deres program utroværdigt. Derimod siges om kommunisterne og deres allierede, at de drog alle politiske og socio-økonomiske konklusioner af fortiden. Disse bemærkninger skal ses i lyset af, at de 4 store demokratiske partier (nationaldemokraterne, kristdemokraterne, bondepartiet og socialisterne) fra 1926 havde udgjort kernen i den politiske opposition og siden krigsudbruddet domineret i Londonregeringen, dens politiske forsamling i Polen og i modstandsbevægelsen. En folkeafstemning i 1946 om 3 politiske spørgsmål, hvor valgsvindel og arrestationer i oppositionens rækker rapporteredes - se f.eks. Krystyna Kersten, *The Establishment of Communist Rule in Poland 1943-48* (1991), omtales som en fredelig afstemning. Mikolajczyk's flugt til udlandet i 1947 forklares ikke med frygt for personlig sikkerhed, men med at venstreopposition internt i partiet var ved at få overtaget. Fejltagelser for kommunisternes vedkommende opstår først ved Gomulka's fjernelse i 1948 og persondyrkelsen af Stalin i Østeuropa og Sovjet. Disse fejl blev standset i 1954 og godtgjort i 1956 som følge af Krushev's tale på den 20. partikongres og Go

mulka's tilbagevenden til magten. Henrettelser efter hemmelige processer, fingerede retssager efter anvendelse af tortur, folkeflytninger af ukrainere og russernes indflydelse behandles ikke.

I *Facts about Poland* - udgivet af det officielle nyhedsbureau Interpress i 1980 - legitimerer man ikke en gang kommunisternes magtovertagelse efter krigen, men harmoniserer historien ved at tale om en stor modstandsbevægelse i Polen og i næste åndedrag om de progressive politiske kræfters dannelse af regering. Man taler om en temporær krise i 1956, men Arbejderpartiet tog skridt til at overvinde den. I 70'erne tales der om en modernisering og i 80 om et forenet folk i gang med at udføre de af Arbejderpartiet anførte opgaver. Kort tid efter opstod Solidaritet, der på 16 dage i opposition til netop Arbejderpartiet opnåede samme størrelse nemlig 3 mio. medlemmer og 7 måneder senere havde 9,5 mio. medlemmer, jfr. Timothy Garton Ash, *The Polish Revolution. Solidarity*.

Den manglende nuancering skyldes, at det netop er historieskrivning med et bestemt, på forhånd afgjort politisk formål - i første tilfælde at menneskeliggøre Gomulka's Polen, i det andet tilfælde at vise en lineær og positiv udvikling i det land, som læseren i kort form skal gøres bekendt med. Anden kommunistisk historieskrivning har naturligvis et langt dybere indhold, men har også været begrænset af censurbestemmelser.

Mogens Bak-Hansen